

2008 paylaşım3

KARTONSAN YAŞAM KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Huzur ve Doğanın Kucağında Gökçeada
Antoine Ignace Melling ve İstanbul
Edirnekapı ve Çevresi
Edebiyatta 70 Yıl Cumhuriyetin Öncü Kadın Romancılarından: CAHİT UÇUK

Orhan Veli'nin "O ada senin, bu ada benim, yelkovan kuşlarının peşi sıra" dizelerindeki gibi adaları dolaştık bu sayıda. Bilirsiniz adaların kendine özgü bir uzaklığı ve içe kapanıklığı vardır. Bu duygu kendini en çok Gökçeada'da hissettiriyor. Dergi dostlarımız arasında gidenlerimiz olmuştur belki ama gitmemiş olanlar fazladır sanırım. Ama Heybeliada'ya gitmemiş İstanbullu yoktur herhalde. Hepimizin gitmiş, gezmiş ve gitmeye devam ettiği bu adanın gizli bir köşesinde adına çok uygun düşen Terk-i Dünya Manastırı olduğunu biliyor muydunuz? Manastırın bahçesinden mavi sularına dalıp gideceğiniz Heybeliada'dan sonra yaz tatillerinin uğrak noktalarından Sedir Adası var. Yazları turist akınına uğrayan bu özel Ege adası olağanüstü kumsalıyla meşhur. Pudra inceliğindeki bu kum için öne çıkan bir söylence de var. Sedir Ada'sının turkuvaz renkli denizinden başka görülecek yerleri de var ama herkes Kleopatra Plajı olarak adlandırılan koyun kumlarını şaşkınlıkla incelemekten öteki tarihi mekânlara bakmayı pek akıl edemiyor sanıyoruz. Sedir Adası sayfalarımız kış ortasına yazdan sıcak bir rüzgar getirecek.

Uzaklardaki adalardan İstanbul'un tam kalbine dönüyoruz: Edirnekapı. Semtte oturan ninelerin dedelerin "evladım biz de birer tarihi eser olduk" dercesine meraklı gözlerle dolanan gezginlere gülümsedikleri bir tarihsel doku. Bu sayının tümü ve gelecek iki sayıyı bile ayırsak sığdıramayacağımız derin bir tarih ve kültür birikimini her yönüyle anlatmak mümkün değil. Özeti semtin tarihsel anlamda ne kadar değerli olduğuna bir kanıt.

Hazır Edirnekapı'ya gelmişken, gözlerimizi semt semt İstanbul'da gezdiriyoruz ama gravürler üzerinden. Günlük yaşamda orada burada rastladığımız bizi içine çeken masalsı ve mistik gravürleri hepimiz görmüştür ama sanatçısını tanıyanımız azdır. Kendi vatanından çok İstanbul'da yaşamış olan mimar ressam Antoine Ignace Melling'in gravürlerine teslim edin gözlerinizi.

Cumhuriyet dönemi ilk kadın romancılarımızdan Cahit Uçuk, roman olabilecek yaşam öyküsüyle bu sayının konuğu.

Nimeti gün geçtikçe daha çok anlaşılın zeytin ağaçlarımızın elimizde kalanlarının kesilip yazlık site arsalarına dönüştürülmemesi için Klazomenai'yi takdir etmek, desteklemek ve mümkünse gidip görmek bir vatandaşlık bilinci olsa gerek.

Bu bilinci, hiç olmazsa yakın geçmişi korumanın yaşatmanın bilincini, Bartınlılar güzel bir örnekle, Kemal Samancıoğlu Müzesi'nde bizlere gösteriyorlar.

Mehmet Talu Uray

**2 Huzur ve Doğanın Kucağında:
GÖKÇEADA**

**6 Edebiyatta 70 Yıl Cumhuriyetin Öncü
Kadın Romancılarından:
CAHİT UÇUK**

12 Antoine Ignace Melling ve İstanbul

16 Terk-i Dünya Manastırı Heybeliada

22 Edirnekapı ve Çevresi

**28 Güzel Bartın'ın Güzel İnsanlarının
İmecesini: Kemal Samancıoğlu Etnoğrafya
Müzesi**

32 Kleopatra'nın Kumsalı Sedir Adası

**38 Üç Bin Yıllık Zeytinyağı İşliği
Rüya Şehir KLAZOMENAI**

Dergi Adı: Paylaşım Kartonsan A.Ş. Yaşam
Kültürü Dergisi

İmtiyaz Sahibi: Kartonsan Karton Sanayi ve
Ticaret Adına: Mehmet Talu Uray

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü&Yayın Yönetmeni:
Kaya Sarıcalı

Yönetim Yeri ve Adresi: Kartonsan Karton
Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Prof. Bülent Tarcan Sk. Pak İş Merkezi No:5 K:3
Gayrettepe-İstanbul
Tel: (0212) 273 20 00
Faks: (0212) 273 21 70
www.kartonsan.com

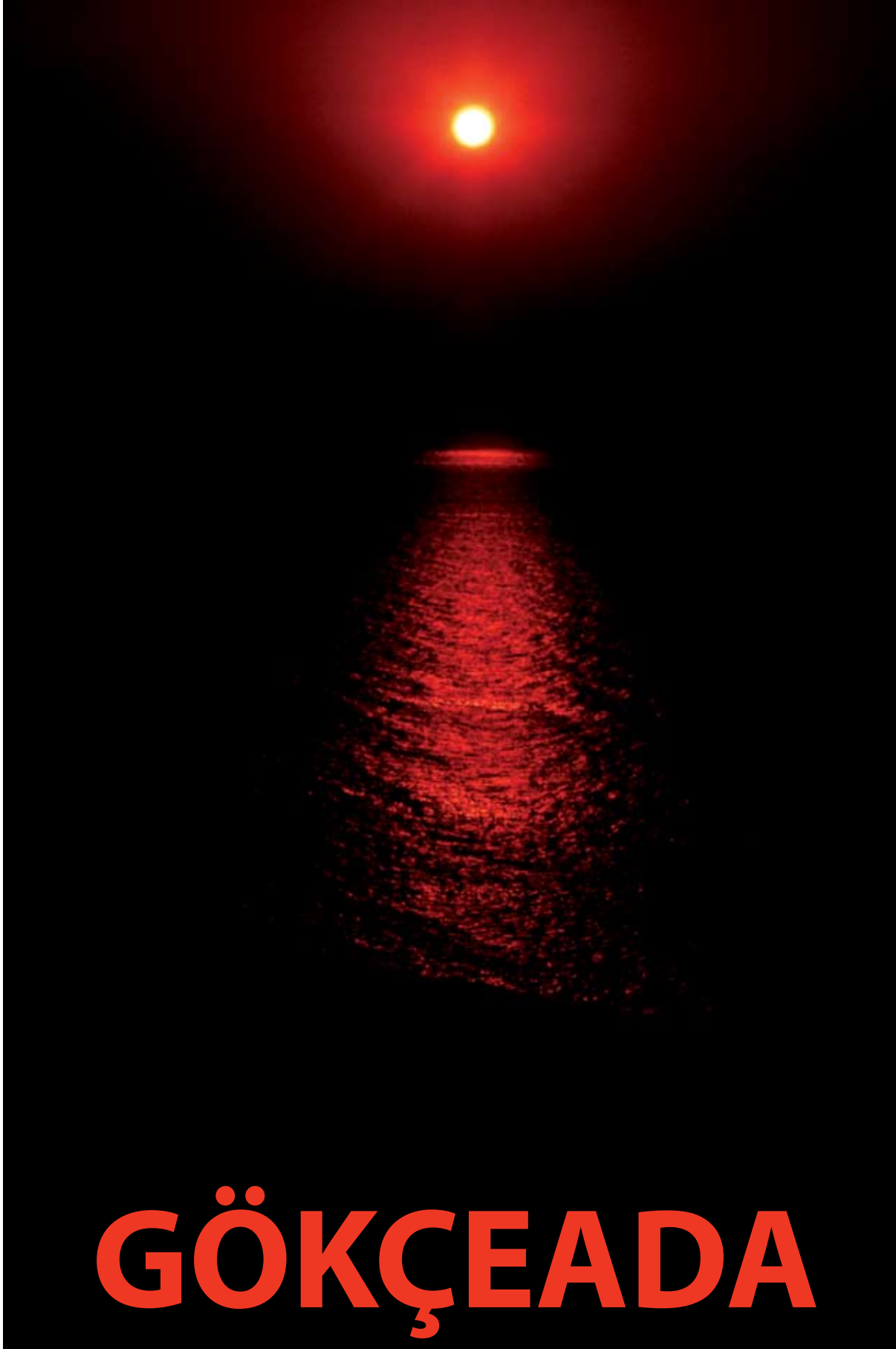
Baskı: Elma Basım
Halkalı Cd. No: 164 B4 Blok
Sefaköy- Büyükçekmece
Tel: 212 697 70 70-697 30 30
e-mail: elmabasim@elmabasim.com

Yayın Türü: Yaygın Süreli

Yayın Kurulu: Mehmet Talu Uray,
Kaya Sarıcalı, Atiye Poyrazoğlu, Berat Alanyalı,
Şule Gönülsüz, Elvan Arpacık

Paylaşım Dergisi Kartonsan Karton Sanayi ve
Tic. A.Ş. tarafından ücretsiz yayımlanır. Yazı,
resim, illüstrasyon ve konuların her hakkı
saklıdır.İzinsiz kullanılmaz.

Baskı Tarihi: Aralık 2008

GÖKÇEADA

Huzurun ve doğanın kucağında

Yazı ve Fotoğraflar: ÇİĞDEM KÜPÇÜ EZİLMEZ

Herdoğan ve batangüneşle beraber, doğanın mavili yeşilli kollarına olanca teslimiyetinizle kendinizi tekrar tekrar bırakmak için can atmak... Bu özgürlüğü yaşamak için rotanız Gökçeada olsun. Sonrası mı? Adalıların dediği gibi; "Eğer Gökçeada'nın suyundan bir kez olsun içmişseniz, günün birinde yine adaya gelirsiniz"...

"Denizin diplerinde, uçurumlarda Tenedos'la kayalık İmbros arasında bir mağara vardır; geniş, kocaman. Dindendirirdi orada atlarını Poseidon; yeri sarsan." Homeros, İlyada'da böyle bahsini geçiriyor İmbros'un ya da günümüzdeki adıyla Gökçeada'nın... İmbros, "çorak topraklarda bereket" anlamına geliyor ve bu tanımın gerçekliğini adaya ayak basar basmaz anlıyorsunuz. Gökçeada için çok şey söylenebilir... Türkiye'nin en Batı noktası veya ülkenin en büyük adası olduğu mesela... Aslında hakkında sarf edilen tüm kelimeler, Gökçeada'ya adım attığınız andan sonra bambaşka anlamlar kazanıyor. Çünkü ada, burada geçirdiğiniz her dakikada artan bir duygu yaratıyor ziyaretçilerinde; yeniden dünyaya gelmiş hissi!.. Bu hissin kaynağını merak edip "denizi mi?" dersanız, daha kulaç atmadan gözlerinizi kamaştıran, biraz açıklarda yüzdüğünüzde, hatta dalış yaptığınızda çevrenizi saran rengârenk ve sayısız balık cinsi canlılar hafızalardadır... "Doğası mı?" dersanız; kekik kokusu gelir konar burnunuzun ucuna, Madam'ın Dibek Kahvesi'nden kahve kokusu biraz da... Gökçeada'nın gerçek sahibi keçilerin o bilge duruşu, her yeri karıştıran kuzular, koyunlar... İnanılmaz manzaralar, güneşin batışının adaya özgü bir başka hali... Çeşnisi adanın otları olan tadına doyum olmaz mezeler buraya gelen herkes için

Gökçeada'yı unutulmaz kılıyor.

Çok eskiden ve şimdi... Gökçeada'yı en eski, hatta en mistik zamanlarından anlatmaya başlamak gerek; mitolojik tarihinden mesela... Derler ki, Gökçeada (İmbros) ve karşı kıyısındaki Semadirek arasında Akhileos'un annesi, Phatya Kralı Peleus'un karısı olan ve "suyun tanrıçası" olarak bilinen Thetis'in sarayı varmış. İmbros'un suları ise, Deniz Tanrısı Poseidon'un kanatlı atlarının barınağıymış... Efsane bir yana, adada yaşam izleri M.Ö. 2000 yıl öncesine kadar uzanıyor.

M.Ö. 500'de Atina'ya bağlanan İmbros, önce Roma sonra Osmanlı (1455) topraklarına katılır. Gökçeada halkının Kaptan-ı Derya Barbaros Hayrettin Paşa'ya gösterdiği ilgiyi duyan Kanuni Sultan Süleyman, Gökçeada'yı vakıf olarak ilan eder ve vergiden muaf kılar. Balkan Savaşı yenilgisi sonucu Yunanistan egemenliğine geçen ada, 1914 yılında İngilizler tarafından deniz ve hava üssü olarak kullanılır. Lozan Antlaşması ile 22 Eylül 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlanır ve yine Lozan'da alınan bir kararla mübadele hükümleri dışında kalır. Bu nedenle adada yaşayan Rum cemaati evlerini terk etmez. Gökçeada'nın Rum asıllı köyleri bugün hâlâ varlığını koruyor. İhtiyar Rumlar köylerini bırakmamışlar, yazları da çocukları, torunları ziyaretlerine geliyor. Gökçeada'ya ağustos ayında gidenler, Rumların dini bayramlarına denk geldiklerinde farklı bir deneyim yaşama imkânı buluyor. Ada'nın Kaleköy'deki sahil şeridini; geceleri hareketlenirken, Türkler ve Yunanistan'dan tatile gelenleri aynı ezgideki ortak şarkılarda dans edip şarkı söylerken, birbirlerine içkilerini ikram edip birlikte halay çekerken görmek Gökçeada'yı her ziyaretçi için özel yapıyor.

Doğanın en çok hangi rengini seversiniz? Pırıl pırıl deniz mavisi mi, yemyeşil ağaçların huzuru mu? Gökçeada'da ikisi de var. Toplam 95 kilometrelik kıyı şeridi boyunca bakir koyları keşfederek ilerleyebilir veya doğa yürüyüşüne çıkabilirsiniz. Sizi adada seyahate çıkarmadan önce kendine özgü doğasıyla ilgili birkaç anekdotu aktaralım:

Gökçeada'nın en önemli özelliklerinden biri, dünyada en çok tatlı suyu olan birkaç adadan biri olması... Su kaynakları bakımından dünyanın dördüncü ve Ege'nin suları açısından en zengin adası... Kuzey Ege'nin en verimli sualtı zenginliklerine sahip. Yıldız Koyu ile Yelken Kaya mevkiileri arası Sualtı Milli Parkı bulunuyor. (Meraklısına not: Bu bölgede dalış yapabilmek için Gökçeada Milli Parkı'nı yöneten makamlardan ve yerel adli makamlardan izin almak gerekiyor.)

Yıldız, poyraz, İodos, kible... Gökçeada'nın vazgeçilmez güneyden ve kuzeyden esen rüzgârlar, dik ve sarp uzanan kıyılarında farklı oluşumlar yarattığı için, adeta bir heykeltıraş inceliğinde kayaların üzerinde oluşan motifler doğanın gücünü sergiler gibi. Rüzgârın adadaki en sanatkar izlerini yakından görmek için en iyi adres ise, Kuzulimanı'nın batısındaki Yelkenkayası.

Meyveleri iğde ile kızılıcak arası olan Hünnap ağacı

sadece Gökçeada'da yetişiyor. Verimli toprağı değişik tarım ürünleri için oldukça elverişli. Çam, sedir, gürgen ve daha nice iğne yapraklı ağaç ormanları adanın yeşil dokusuna katkıda bulunuyor. Zeytin ağaçları bu güzelliğin tamamlayıcısı... Adanın en çok dillendirilen ağaçları ise, 600 yaşındaki çınar ve zeytin.

Gökçeada'yı çepeçevre saran sahil şeridi ise irili ufaklı kumsallarla bezeli. Çoğu bakir ve tertemiz. Güney sahilleri incecik kumlarıyla ipek hissi verirken, çakıllı kuzey sahilleri sualtı meraklı olanları kendine çekiyor.

360 derece Gökçeada turu

Turumuza Kuzulimanı ile başlamak en doğrusu... Çünkü, Kuzulimanı Gökçeada'nın anakarayla ulaşımını sağlayan gemilerin, Çanakkale'den kalkan feribotların yanaştığı yer. Dolayısıyla adaya ilk olarak Kuzulimanı'nda tanışıyorsunuz. Plajı sayesinde de Gökçeada'nın gözde mekânlarından. Şehir merkezine 7 km. uzaklıkta ve sizi merkeze götüren karayolunun arkasındaki ağaçlıkların içinde harika bir şelale var!

Kuzulimanı'ndan kuzeye gittiğinizde yol sizi Kaleköy'e götürür. Kaleköy'ün sahili özellikle akşamları adanın yeme-içme ve eğlence merkezi gibi. Gökçeada'nın en güzel dondurmasını (özellikle bademlisini tavsiye ederiz) da burada yiyebilir, ay ışığında liman gezintisi yapabilirsiniz. Yukarı Kaleköy ise adanın en eski tarihi mekânlarından. Cenevizlilerden kalma İskiter Kalesi ile ünlü. Kalenin manzarası eşsiz güzellikte. O kadar tepelere çıkmak istemeyenler, gündüzden rezervasyon yaptırdıkları Yakamoz Restoran'dan (aynı zamanda otel hizmeti de veriyor) muhteşem manzarayı seyre dalebilir. Yakamoz Restoran, sadece manzarasıyla değil, tadını damağınızda bırakan yemekleri ve mezeleriyle de adanın klasikleri arasına çoktan girmiş bile. Kaleköy'ün hemen yanı başındaki Eski Bademli, Rum mimarisi ile görülmeye değer. Yeni Bademli, tam bir pansiyonlar köyü. Aynı zamanda Gökçeada'nın ilk sistemli arkeolojik kazısının yapıldığı yer. Ama Eski Bademli Köyü'nün atmosferi bambaşka. Yerli halk buradan "Adanın balkonu" diye söz ediyor.

Kaleköy'ün ardı Yıldızkoy. Onu Mavikoy ve Yelkenkaya takip ediyor. Bu şerit tam anlamıyla bir sualtı cenneti. Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı'na tahsis edilmiş ve Su Altı Milli Parkı olarak ilan edilmiş. Türkiye'nin ilk ve tek su altı milli parkı. Deniz parkında koruma altında olan deniz çayırları, Akdeniz foku, pina, yunuslar, ispermeçet balinası ve deniz kaplumbağası yaşıyor. Kaleköy'den merkeze gelip, oradan güneye doğru yol aldığınızda ise, upuzun bir sahil şeridinde rüzgâr sörfü yapanlarla, çamur banyosundan çıkmış yol boyu yürüyen portreleri görmek hoş olacaktır. Bu şeritte Aydıncık (Kefaloz), Güzelcekoy, Kokina birbirini takip eder. Özellikle Aydıncık, yaz aylarında adanın en gözde plajı. Buradaki Tuz Gölü'nün siyah renkli çamurunun sedef ve kireçlenmeye iyi geldiğini söyleniyor. Kuşların ve diğer hayvanların tuz ihtiyacını da karşılayan göl, pelikan ve flamingoların göç yolu üzerinde. Eğer merkezden adanın batısına doğru giderseniz,

adını içinde bulunduğu zeytin ormanından alan Zeytinli Köyü sizi karşılıyor. Eski adıyla Aya Todori... Zeytinli Köyü'nün ritüeli belli: Madam'ın Dibek Kahvesi'nde soluklanmak, ardından Beşiktaşlı Hristo'nun dar sokaktaki kahvesinde tatlı yemek. Seçenekler, bavaruaz, krem karamel ve sakızlı muhallebi. Hristo, hem milli takımın hem de Beşiktaş'ın emektarlarından. Fener Rum Patriği'nin evinin altındaki bu kahvenin bütün duvarları Beşiktaş posterleri ve bayrakları ile donatılmış. Adadaki Rum nüfusunun çoğu burada yaşıyor. Her yılın 15 Ağustos'unda panayır var.

Zeytinli'den yaklaşık 25 kilometre uzaklıktaki Tepeköy ise, yalçın bir tepenin üzerinde kurulu. Köyde, bir hane dışında herkes Rum. 200 yıllık Hagios Haralambos Kilisesi, hemen meydanın karşısında. Tarihi çınarı, su ve rüzgâr değirmenleri bir yana, Tepeköy'e turistlerin sık uğramasının öncelikli nedenlerinden biri Baba Yorgo'nun meyhanesi... Tepeköy'ü Dereköy takip ediyor. Tarihi evleri görülmeye değer. Bir zamanlar "Türkiye'nin en büyük köyü" olan Dereköy, tarihi bir çamaşırhanesi ile meşhur. Köyün girişindeki Aya Marina Kilisesi hemen fark ediliyor. Hemen yakınındaki Şahinkaya Köyü ise, ağırlıklı olarak Karadenizlilerin yaşama alanını oluşturuyor. Adanın batısına doğru yol aldıkça ise, Balkan göçmenlerinin yaşadığı Şirinköy ve eşsiz deniziyle Uğurlu'ya gidiyorsunuz. Uğurlu, Türkiye'de güneşin en son battığı nokta. Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı'na ait eğitim ve dinlenme tesisleri Uğurlu'nun sınırları içerisinde. Her iki tesisin sahilinden denize girmek doyumsuz bir keyif veriyor. Gökçeada'nın batı ucundan güneye doğru sahili takip ettiğinizde, kekik kokuları arasında yol alırken rastladığınız ıssız koylar davetkar

bir gülümsemeyele insana göz kırpar gibidir. Özellikle Laz Koyu, hangi dönemden kaldığı konusunda kesin bulgu elde edilmemekle birlikte, Roma dönemine ait olduğu tahmin edilen Kaya Mezarlıkları, Kaşkaval Burnu'ndaki üst üste sıralanmış peynir kalıplarını andıran Peynirli Kayalıkları adanın binbir yüzünün bir parçasıdır adeta... Kuzey şeridi ise, denizden çok dağ havası ve yemyeşil ormanla süslü Marmaros'u kapsar. Buradan batıya doğru sahil kesiminden yol aldığımızda Gizli Liman'a ulaşıyor. Yaklaşık 750 metrelik sahil şeridinde hiçbir yapı yok, tamamen bakir.

Gezgin notları: Yapmadan dönmeyin!

Zeytinliköy'de Madam'ın Dibek Kahvesi'nden içmeden, Zeytinli Köyü'nde yaşayan Beşiktaşlı Hristo'nun kahvesinde sakız muhallebisi yemeden,

Eski Rum köyü atmosferini hâlâ koruyan Tepeköy'ün dar sokaklarından geçmeden,

Organik zeytinyağı ve reçelleri tatmadan,
Kaleköy'deki Yakamoz Restoran'dan gün batımını izlemeden,
Marmaros'taki gizli koyda denize dökülen tatlı su pınarından su içmeden,
Tuz Gölü'nde şifalı çamur banyosu yapmadan,
Aydıncık'ta rüzgâr sörfü yapmayı denemeden,
Tepeköy'deki tavernada akşam yemeği yemeden,
Pınarbaşı'ndaki 400 yıllık ulu çınarı görmeden,
Marmaros'ta doğa yürüyüşü yapmadan dönmeyin.

Edebiyatta

70

Yıl

Cumhuriyetin

Öncü

Kadın

Romancılarından

CAHİT UÇUK

Yazı: REYHAN YILDIRIM

"Karaoğlu'nun sol ucunda bir kır kahvesi vardı. Terasi denizin üstünde gibiydi. Karşısındaki yamaçta engin yeşilliklerin doğa duvarı, aşağıda uçları kayalıklara vurduğunda beyaz köpükten dantelâlar işleyen deniz, her zamanki köşesindeki, sandalyesine oturdu. Çantısından işini çıkardı. Pembe keten üstüne, renk renk serpili çiçekler işliyordu. Karşısındaki Beydağları'nın muhteşem günlerinden biriydi. Güneş öyle ışık oyunları yapıyordu ki; bir süre işini bırakarak onları seyretti. Güneşin dağların aralarına sokulamayan ışıkları renk renkti. Parlak yeşiller, kurşuniler, beyaz buğular ve bütün bunların denize düşen akisleri. Cahit karşılara bakmaya doyamıyordu." Yazarın kendi kaleminden çıkan bu satırlar onun "an"a duyarlığını kanıtlıyor.

Cahit Uçuk, Cumhuriyet'in ilk kadın romancılarından-
dı. 17 Ağustos 1909'da Selanik'te doğdu. Ailesi mü-
badele nedeniyle Türkiye'ye göçtüğünde üç yaşın-
daydı. Kaymakam olan babası İbrahim Vehbi Bey'in
görevi nedeniyle pek çok göç yaşadı; İstanbul'dan
Balıkesir'e, oradan Hekimhan'a, sonra Alanya'ya... Fa-
kat çocukluğunun en canlı anılarını Hekimhan oluş-
turdu. Kasabanın renkli kültürü, coşkulu doğası, yüce
Zorbahan Dağı, yemekleri, türküleri, insanları, unutul-
maz izler bıraktı onda. Alanya'ya gitme zamanı gelip
çattığında, önceki ayrılık anılarını canlandıran bu yol-
culuk, tüm aileyi ve Cahit Kızı çokça etkiledi. Ailenin
ayrılmaz eşyaları arasında bulunan kitap sandıkları,
tüm bu ayrılık ve kavuşmalar, gidilen her yeni yerdeki
benzersiz yaşayışlar, sonraki yılların yazarlık birikimini

hazırlayacaktı.

Alanya'da, Maarif Bakanlığı tarafından Atatürk'ün
emriyle açılan bir "mektebe" devam etti. O yıllarda, iyi
eş ve kusursuz bir ev kadını olarak yetişmesi dilenen,
modern Türkiye'nin genç kızlarına çok umut bağlan-
mıştı. Onlar, Cumhuriyet'in müstakbel anneleriydi.
Aydınlık düşünceleri ve zengin kültürleri sayesinde iyi
çocuklar yetiştirecek, çocukları adına isabetli kararlar
verebileceklerdi. Uçuk, yemek yapmayı, biçki-dikişi,
nakışı, tarihi, coğrafyayı, edebiyatı, adabı muşere-
ti, metot ve musikiyi, daha pek çok başka bilgiyi bu
okulda öğrendi. Bununla birlikte asıl birikimini, yaşa-
dığı topraklarda boy veren gelenek ve göreneklerin
yaratıcısı olan halktan, ailesinden, kitaplardan ve biz-
zat deneyimlerinden edinecekti. Alanya'da iken bir

araya gelme fırsatı bulduğu Atatürk'e bir türlü söyleyememişti ama, en çok istediği şey okumaktı. Ne ki hayat onu kendi rüzgârlarına katıp, sürükledi.

Yazar Cahit Uçuk, çoğunlukla kadınlar ve kadınların modernleşme yolundaki Türkiye'de süre giden karmaşık ahvali hakkında

yazdı. Genç Cumhuriyet'in öncü kadın yazarlarından biri olarak ana karakterlerinin onurlu, üretken, sevgi dolu, yüzleri ileriye dönük ve dirençli bireyler olmasına özen gösterdi. Metinlerinde Anadolu'yu ve Anadolu'nun sorunlarını işledi. Duru dili, içten ve yaşanmışlık içeren imgeleri, birbirinden güzel betimlemeleri ile dikkatleri çekti. Mücadeleciydi. Hatalarından öğrenen biriydi. Emeğe saygı duyardı ve elbette emeğinin karşılığının da peşine düşerdi. Babıali onun güzelliği, sade görüntüsü, çelik iradesi, küçük sert adımlarıyla tanıştığına hâlâ çok gençti.

Cahit Uçuk, Şair-i Azam Abdülhak Hamit Bey ile tanışmaya götürüldüğünde karmakarışık duygular içindeydi. Lacivert giysisi, kısa topuklu ayakkabıları, şiir defteri ve pırpır eden yüreği ile durmuştu karşısında. Büyük şair, defterini kendisine bırakmasını rica edince "Elbette efendim" diye mırıldanmıştı. Hemen o andan itibaren de daha büyük ve bitimsiz bir heyecana sürüklenmişti, genç kız. Günler süren bekleyişin ardından, geri gönderilen paketi eline alınca, ne bir mektup ne de not, sadece defterini bulduğunda üzüntüden yüreği kararmıştı. Oysa şair, yeteneğini öven, onu yüreklendiren yarım sayfa uzunluğunda bir notu defterinin son sayfasına eklemişti. Şiiri bırakıp, nesre

yoğunlaşmasını öneriyor, yeteneğinin kendini asıl bu alanda göstereceğine inancını bildiriyordu. Not, Uçuk'un edebiyat yolculuğunun seyrini değiştirdi: Gönendi ve zaman kaybetmeden düzyazılar yazmaya koyuldu; tutkuyla.

Yazar, 1935 yılında Nazım Hikmet'le tanıştı. Şairin tüm şiirlerini biliyor, ona karşı büyük bir hayranlık besliyordu. Nazım Hikmet bu genç yazar adayıyla ilgilendi. Onu yüreklendirdi. Cahit Uçuk, yazdığı masalı şairin çıkardığı Yarımay dergisine yollarken umutlu değildi. Yine de çok heyecanlanmıştı. Masalının adını koymakta dahi güçlük çekti. Oysa masal, Öyle Bir Masal ki Mutlaka Okunmalı adıyla basıldı. Bu, bir yazar olarak attığı ilk adım oldu. Masalın basıldığı sayfanın sağ alt köşesine, kare bir bölme içine Nazım Hikmet tarafından kaleme alınan imzasız bir tanıtım yazısı eklenmişti. Yazının içeriği şöyleydi:

"Cahit Uçuk. Bazı çok sıcakkanlı insanlar vardır. İlk defa girdikleri meclislerde bile kırk yıllık dostlardan fazla sevilirler. İşte akıcı, kıvrak, canlı üsluplar da tıpkı bu ilk görüşte sevilen insanlara benzer. Siz Cahit Uçuk imzasını bugün ilk defa bu yazının altında göreceksiniz. Belki ilk defa ona rehber, heveskâr imzasına olduğu gibi istifhamla, emniyetsizlikle bakacaksınız. Fakat bu yazıyı okuduktan sonra bu canlı masalın müellifi muhayyilenizde duygulu, içli şahsiyetler ve çok verimli bir yazarı mevkini alacaktır. Bu imzayı, bu yazının sahibini tıpkı sıcakkanlı insanlar gibi ilk görüşte meşhur olmuş çok değerli muharrirler kadar seveceksiniz, hem de çok haklı olarak.

Yarımay bu memleket duygusuyla, aydınlık dimağı garp kültürüyle dolu yazıcıyı tanıtmakla iftihar duyar. Onun zengin istidadının bu sütunlarda her sayıda biraz daha serpilmesine, tekâmülüne şahit olacaksınız."

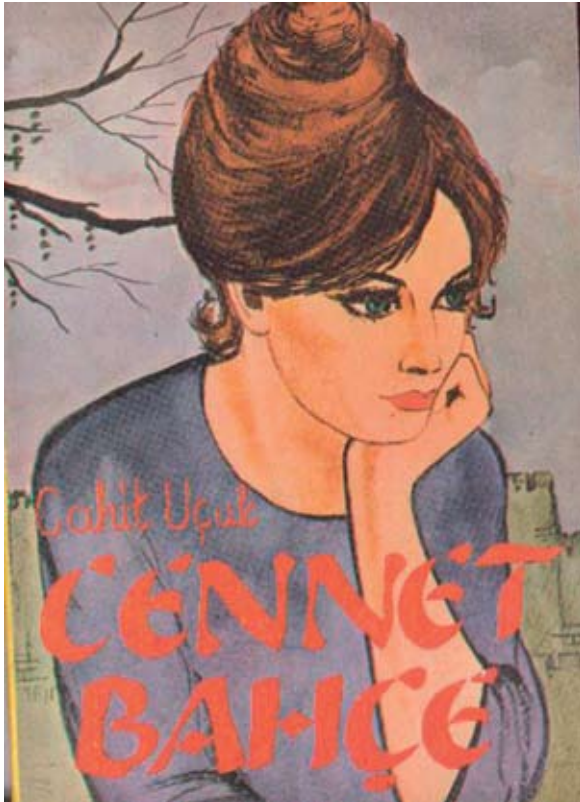

O güne kadarki adıyla Cahide Üçok, masalını Cahit Uçuk olarak imzalamıştı. Eseri dergiye annesi bırakmıştı. İşte bu yüzden, iki yıl boyunca, bir kadın, hem de çok zarif ve güzel bir kadın olduğunu kimse bilmeyecekti. Sözü geçen masalı Nazım Hikmet'in yazdığını iddia edenler çıkacaktı. "Yepyeni bir dil, yepyeni bir anlatım" diyorlardı.

Büyük gün, 14 Şubat tarihli Yarımay dergisinin piyasaya çıktığı gündü. Tüm aile coşkuyla doldu. Küçük erkek kardeş Yılmaz, Moda'daki Çeçem adlı gazete bayiine gidip dergiyi aldı. Cesaret edip açabildiklerinde

tanıtım yazısı ile karşılaştılar. Genç kız, sevincinden yerinde duramıyor, zıplıyor, yazıyı tekrar tekrar okuyordu. Sarı bukleleri dağılmış, yanakları kızarmış, güzel mavi gözleri yaşlarla ıslanmıştı. Yazdığı metinde bir yayla masalı anlatıyordu. Anadolu yaylalarının ve yaylaya çıkan grubun canlı betimlemeleri okuru hemen kavriyor, öykünün sonuna kadar da hiç bırakmıyordu. Ağaç perilerince tutsak edilen babanın kızı tarafından kurtarılışının anlatıldığı bu masal, inancın gücünü, vefayı, kararlılığı, yardımlaşmayı, sevgiyi övüyordu. O güne kadarki adıyla Cahide Üçok, masalını Cahit Uçuk olarak imzalamıştı. Eseri dergiye annesi bırakmıştı. İşte bu yüzden, iki yıl boyunca, bir kadın, hem de çok zarif ve güzel bir kadın olduğunu kimse bilmeyecekti. Sözü geçen masalı Nazım Hikmet'in yazdığını iddia edenler çıkacaktı. "Yepyeni bir dil, yepyeni bir anlatım" diyorlardı. Cahit Uçuk, kimsenin tanımadığı biri olarak kalmayı sürdürebilirdi, ne var ki kucak dolusu mektup alıyor, beğenilerden motive oluyor, soluksuz yazıyordu (Cumhuriyet, Milliyet, Son Telgraf,

**Sarı bukleleri dağılmış,
yanakları kızarmış, güzel mavi
gözleri yaşlarla ıslanmıştı.
Yazdığı metinde bir yayla
masalı anlatıyordu.**

Tasvir vb. gazetelerde çıkan roman tefrikaları; Yarımay, Yedigün gibi dergilerde yayınlanan şiirler, masallar ve öyküler, basılan kitaplar...) Babıali'nin kimi kemikleşmiş kopyacı tayfası bu durumdan rahatsızdı. Dedikodular yapıyorlardı. Yarımay dergisinin sahibi Vecdi Eren Bey'e artan baskıların sonucunda Cahit Uçuk'la fotoğrafı bir söyleşi yapılmasına karar verildi. Yazar herkese tanıtıldı. Böylelikle gizemli durumun yarattığı baskı ortadan kalktı.

Cahit, çocukluğu ve genç kızlığı boyunca günlükler yazmıştı. Ailesi onun tutkusunu memnuniyetle karşılamış, daima yüreklendirmişti. Yazılarına gömülebileceği bir masası, defterleri, kalemleri hiç eksik olmadı. Bir zamanlar kırtasiye alışverişi için babasıyla gittiği Afitap mağazası daha sonradan kaderinde önemli bir rol oynayacaktı gerçi ya henüz farkında değildi. Onun sanatçı olabileceği inancını taşıyan aile, ihtiyaçlarını karşılamak konusunda kararlıydı. Fedakârlıktan kaçınmadılar. Yolunu bulabilmesi için pek çok özgürlük de tanıdılar genç kıza. Karakterini ve yaratıcılığını güçlendiren bu tutum, Cahit Uçuk'un tüm yaşamı boyunca sevdiklerinin desteğini arkasında bulan şanslı

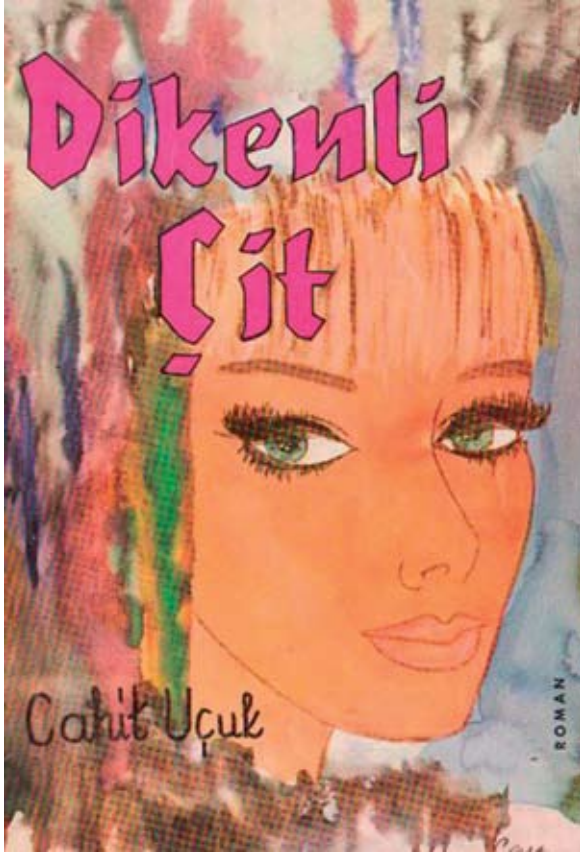

sanatçılardan olduğunun kanıtıdır. O da çalıştı, hem de çok: On altı roman, dört şiir kitabı basıldı. İki yüz otuz hikâyesi kitaplaşırken, yüz yirmi beş hikâyesi sadece dergilerde yayımlandı.

O çocuklara ve çocuklarla kurulacak ilişkilere karşı da duyarlıydı. Annelik daima önemli izleklerinden biri

oldu. Daha ilk öykülerinden itibaren dikkat çeken dilini, renkli düş dünyasını, çocukların gelişip serpilediği edebi vahayı onların değerlendirmesine sundu, çocuk edebiyatına eşsiz katkılarda bulundu. Çocuklara doğa, hayvan, insan ve aile sevgisini aşlamaya çalıştı. On dört çocuk romanı, on iki çocuk hikâye kitabı, on beş masal kitabı... Yine bu kitaplarda yer almayan kırk altı hikâye, seksen altı masal... Uçuk'un Türk İkiizleri adlı çocuk kitabı, dünyanın ünlü çocuk klasikleri "İkiizler" serisinin 28. kitabı olarak yayınlanmış, İngilizce'den Japonca'ya birçok dile çevrilmiş, 1958'de Uluslararası Çocuk Kitapları Birliği'nin Hans Christian Andersen Yarışması'nda Şeref Armağanı kazanmıştı. Yazar bir süre sonra İran İkiizleri adlı bir kitabı yazmak üzere Kraliyet Ailesi ile temasa geçip, onların davetlisi olarak İran'a gitti. İran'da kaldığı süre içinde kitabın alt yapısını geliştirdiyse de İran'daki rejim değişikliği bu dostluk girişiminin sonuçlanmasına engel oldu.

Cahit Uçuk sosyal sorumlulukları konusunda son derece hassastı. Çocuk Esirgeme Kurumu için çalışmalar yürüttü, kurumun dergisinde yer almak üzere düzenli olarak hikâyeler yazdı.

Yazar hem çocuklar, hem yetişkinler için yazarken didaktik olandan kaçtı. Evrenden bahis açarak sürükleyiciliğini, inandırıcılığını, imgelem zenginliğini artırdı. Doğa tutkusunun göstergelerine tüm yapıtlarında rastlanır. Uçuk edebiyatında doğa, çoğu zaman nitelendirici olmaktan çıkıp, yapıtların ana temi haline alır; ayrıca, yaratılan edebi lezzetin de önemli bir öğesidir.

Cahit Uçuk, Şair-i Azam Abdülhak Hamit Bey ile tanışmaya götürüldüğünde karmakarışık duygular içindeydi. Lacivert giysisi, kısa topuklu ayakkabıları, şiir defteri ve pırpır eden yüreği ile durmuştu karşısında. Büyük şair, defterini kendisine bırakmasını rica edince "Elbette efendim" diye mırıldanmıştı. Hemen o andan itibaren de daha büyük ve bitimsiz bir heyecana sürüklenmişti, genç kız.

Sözcük seçimi ve cümle dizinleri, okurlarını görsel bir şölene davet eder, adeta büyüler. Günün getirdiği ekonomik yazın anlayışından farklı olarak içeriğin estetik değer önüne geçmesini engellemek üzere kullandığı değerli bir araçtır doğa/mekân. Silsileme l'de babanın Alanya'ya tayiniyle yaptıkları yolculuğun sonunda kalınan yerdeki ilk sabahı şöyle anlatır: "(...) Pencereleri camsız odalara serili, güneş sıcaklığını almış yataklara girdiğimizde, kendimi gerçekten gözleri açık bir rüyadaymışçasına hissediyordum. Dalları bastıran, üstleri yüzlerce portakal dolu ağaçlarıyla, yarpuz ve yaseminlerin bayıltıcı kokularının buhurdan benzeri tütüğü, camsız pencerelerinden gökyüzündeki yıldızların çakmak çakmak çaktıkları başka bir cennet saydığım dünyada, yüzümü okşayan ılık yatakta uyuyabilecek miyim acaba? (...) Görmüyordum, çünkü ortalık zifiri karanlıktı. Çok daha yakınımızda bir patlama ve keskin mavi bir ışıkla çevreyi gördüm. Arkadan bir patlama daha ve sonra annemin sesini duydum. "Müthiş bir fırtına kopmakta." Onun bu sözleri ağızdan çıkarken, müthiş bir şakırtı... Sanki gök kubbe delinmişti. Bir yağmur, bir yağmur... Çakan şimşekle görünen manzara müthişti. Oluklardan boşanırcasına içeriye dolan yağmur suları, neyse ki merdivenlerin boşluğuna düşüverdi de, yataklarımız ıslanmaktan kurtuldu. Portakal ağaçları, yasemin yarpuz kokuları bu yağmurlu havanın içindeydi. (...) Hava serinlememişti bile, ılık yataklarımıza yattık. Ne zaman uyuduğumu bilmiyorum. Kapalı gözlerimi açtığımda, gökteki yıldızlar sönmüştü. Ortalığın yeşilliklerini pembemsi bir şafak aydınlığı sarıyordu. Yatağımın hemen yakınındaki pencereye sessizce yaklaştım. Kollarımı ıslak pencere kenarına dayayarak dışarıya baktım. Gözlerime ilk çarpan kocaman kocaman yapraklardı. Hiç tanımadığım bu yeşil yelpaze yaprakların arasından büyük bir hevenk sarkıyordu. İçimden bu bir muz ağacı galiba diye düşündüm. (...) "

Doğa etkilidir ama Uçuk'un yapıtlarında baskın karakterler de belirleyici nitelik taşır. Daha önce kısaca değindiğimiz bu yönünü biraz daha açmılayacak

olursak diyebiliriz ki yazarın temleri özellikle genç kızlar ve kadınlar etrafında şekillenir. Hemen hepsi de onurlu, yumuşak başlı, iyi ve güzeldir. Erkekler genellikle şehirlidir. Büyük bir kısmı meslek sahibi ve varlıklı erkeklerdir. Yetişkin metinlerinde çocuklara pek yer verilmez. Tarihsel art-alan genellikle kurgu dışı bırakılmıştır. Köy, kasaba veya şehirlerin mekân seçildiği roman ve hikâyelerde farklı sınıfların kesişme noktalarında sınıfsal geçişlerin olanaklı kılınması ilginçtir. Yapıtlarda aşk ve fakirliğin daha yoğun yer bulması, belki de yazarın kişiliği, inanışları ve deneyimleri ile ilişkilidir. Nerdeyse bütün romanları mutlu biter. Belki bu da bizzat yazarın arzusudur.

Uçuk'un nerdeyse bir asır süren yaşamı çok önemli tanıklıklarla geçti. Yitirilen geçmişin tarihe mal edilmesinin bir yolu olarak edebiyat, önemli bir araçtı.

Yazar, bu sorumluluğu da yerine getirdi ve birikimini edebiyata aktarmanın türlü yollarını denedi. Örneğin, tam beş adet tiyatro eseri yazdı. Bunlardan ilki olan Gök Korsan'la ilgili şu anısını paylaştı bizimle: "Alanya bir çeşit ticaret merkeziydi. Dağlardan kesilen büyük ağaçların keresteleri, Dim Çayı'nın suları aracılığıyla denize indiriliyordu. Orada bekleyen büyük yelkenli Mısır gemilerindeki beyaz gömlekli, uzun beyaz donlu çıplak gemiciler tarafından toplanıyor ve gemilere yüklenip Arap memleketlerine götürülüyordu. Onların sesleri hiç dinmiyordu "Ya Allah, Allah, Allah hey! Allah, Allah hey!" Ve bu gemiciler sandalları ile gelerek Lifos Ayazması'ndan fıçılarına su dolduruyorlardı. Ben Mustabey Dayıların balkonundan onları seyrediyordum. Böyle günlerin birinde... (...)" Öyle günlerin birinde "beyaz donlu, beyaz entarili, başı sarıklı, fellah dedikleri koyu kahverengi suratlı" bir gemici "Benim iki gözüm, ruhum, gel gel dostum, kalbim..." diye

O çocuklara ve çocuklarla kurulacak ilişkilere karşı da duyarlıydı. Anelik daima önemli izleklerinden biri oldu.

seslenerek çağırır Cahit Kız'ı ve böylece onun hızla büyümekte olduğu herkesçe fark edilir. Cahit Kız, yalnız gidilemeyecek yerler, cevap verilmeyecek çağrılar konusunda uyarılır. Bu bir yandan onu güldürür. Öte yandan ürkmesine neden olur. Yıllar sonra yazdığı Gök Korsan temsilini bu çocukluk anısı ile ilişkilendirir. Bu arada anılarından oyunun dilediği gibi sahnelenemediğini de öğreniyoruz. Ancak halk beğenmiş. Uçuk, her işin kendine özgü kuralları olduğunu düşünerek durumun yol açtığı kötü duygunun üstesinden gelmeye çalışmış olmalı. Neyse ki bu konu onu yıldırma ve oyun yazmayı sürdürdü.

Yazar şiirden de vazgeçemedi. "Kurumun Destanı", "Bir Köy Masalı", "Benden Selam Yunus'a", "Gök Korsan", "Şahnazar", "Kaçamak Bir Gezinti", "Bebeğin Rüyası", "En Büyük Bayram", "Kavacık Masalı" gibi manzum eserleri bu tutkusunun sonucu olarak doğdular. Yunus Emre'ye duyduğu sevgiyi şiir yoluyla ifade eden yazarın yapıtlarında kimi mistik öğelere yer vermekten hoşlandığını da hatırlatmalıyız. Araştırmacılar,

manzumlarını yazarken beyit ve hece vezninden faydalandığı belirtmektedirler.

Cahit Uçuk, ilerleyen yaşlarında (1995) "Bir imparatorluk Çökerken" adlı anı kitabını yazdı. Bir asırlık birikimini Silsilename I (Erkekler Dünyasında Bir Kadın Yazar) ve Silsilename II (Yıllar Sadece Sayı) adlı otobiyografileri ile de aktarmayı sürdürdü. Yazarı doksan beşinci yaşındayken yitirdik (2004). Bıkıp usanmadan sürdürdüğü yazma uğraşı zihinlerimize eşsiz bir yazar olarak yerleşmesini sağladı.

Aşk, kadın, aile, köy yaşamı, cehalet, hırs, onur, mücadele, dostluk anlayışı, adalet, umut, inanç... Bütün bunlar sadece izleklerini oluşturmuyor, aynı zamanda yazarın deneyimleri ve arzularını sergiliyorlardı. Cahit Uçuk çok genç yaşında bir evlilik girişimi, iki evlilik deneyimi yaşamıştı. Mahmut Yesari ve Galatasaraylı genç sporcu Cici Necdet (Karyal) onu yaşamının sonuna kadar taşıyan ilişkiler olmadılar ama yazar, bu deneyimlerini saygıyla andı. Örneğin anılarında Mahmut Yesari Bey'den şöyle söz ediyor: "Cumhuriyet

Yapıtlarda aşk ve fakirliğin daha yoğun yer bulması, belki de yazarın kişiliği, inanışları ve deneyimleri ile ilişkilidir. Nerdeyse bütün romanları mutlu biter. Belki bu da bizzat yazarın arzudur.

Uçuk'un nerdeyse bir asır süren yaşamı çok önemli tanıklıklarla geçti. Yitirilen geçmişin tarihe mal edilmesinin bir yolu olarak edebiyat, önemli bir araçtı.

Yarımay dergisinin sahibi Vecdi Eren Bey'e artan baskıların sonucunda Cahit Uçuk'la fotoğraflı bir söyleşi yapılmasına karar verildi. Yazar herkese tanıtıldı. Böylelikle gizemli durumun yarattığı baskı ortadan kalktı.

gazetesinin idarehanesinde tanıştığım Mahmut Yesari ile ilginç bir hikâye sonucunda evlenmişim. Biz Mahmut Yesari Bey'le Galatasaray'da oturuyorduk. Son derece nazik, tatlı bir insandı, benden hayli büyüktü. Olmadı, yürümedi... Boşandık. Ailemin yanına, Antalya'ya döndüm. Bu arada yazıyor, yazıyor, yazıyordum. (...)" Ece Ajandalarını üreten Afıtap kırtasiye mağazasının ikinci jenerasyon sahibi olan Murtaza Sadık Kağıtçı ise hayatının erkeği olarak anılmalı.

1892 yılında Mehmet Sadık Kağıtçı tarafından 'Muhtıra' adıyla hayata geçirilen ve Keriman Halis'in güzellik kraliçesi seçildiği yıl (1932) 'Ece Muhtırası' adını alan Ece Ajandası Türkiye'nin ilk yayınlanmış ajandası olma özelliğini taşıyordu. Murtaza Bey, babası Mehmet Sadık Bey'den devraldığı mirası başarıyla sürdürdü. Satın alınan bir matbaa ve başka ticari girişimlerle pekiştirilen bu başarı, çiftin birbirine desteği ile, her ikisi için de faydalı bir omuzdaşlığın da kanıtını oluşturdu.

Cahit Uçuk, hiç durmayan bir kalemin, yaratma arzusunun örneği olarak modern Türk edebiyatının neredeyse tümüne imzasını atan bir yazardı. İzinden pek çok kişinin geldiğini söylemeliyiz. Asıl özelliği özgün yazma fazileti göstermiş olmasıydı galiba. Yazmaya başladığı yıllardaki taklitçilik sevdası ve yabancı metinlerden çalma suçlarına hiç katılmadı. Karakterlerininine benzer bir şekilde onurlu, çalışkan, iyi niyetli, güzel ve zarif kaldı.

O Babıalî'nin şanslı yazarlarından, doğrusu. Onun zamanında yazmak eylemi, saygı gören ve gerektirdiği niteliklerin herkesçe bilindiği bir uğraştı. Bu yüzden yayınevleri, gazeteler, dergiler yazarlarını kayırır, destekler, yazıdan para kazanabilecekleri şekilde profesyonel bir tutum sergiler, kimi güçlükleri onlar için kolay ederdi. Bu izlenimi anılarından ediniyoruz. Ayrıca

çok varlıklı olmasa da yeterli geçim koşulları nedeniyle yazıya gereken zamanı ayırabilmiş ve arzulanmış ve gelişme eğrisini de gerçekleştirebilmişti. Hızlı yazıyordu. Tutkuyla yazıyordu. Masasına koyduğu çiçekler, sevdiği kalem ve defterler, manzaralar ve daha nice yazın ritüelleri için uygun zemin ve araçları yaratabiliyor, bulabiliyordu. İleri gitmesi beklenen Türkiye'de bugün bunlardan ne kadarı olası, diye sormadan edemiyor insan. Değerli sanatçılarımızın, bilim adamlarımızın ve elbette Yazar Cahit Uçuk'un örnek yaşamlarında izlediğimiz kararlılık ve çabalarına rağmen geriliyoruz, ne yazık ki.

Hepsi bir yana diyelim, son olarak Yazar Cahit Uçuk'un bir çe-

şit talihsizlikle ebedi uykusuna oldukça sessiz gönderildiğini de ekleyelim isterseniz. Bir gazete haberinde mezarı başında imam da dahil otuz sekiz kişi bulunduğunu öğrendiğimde yüreğim sızladı. Ölen kişi için kalabalık ne kadar anlamlıydı bilemem, ama onun son yolculuğunda bulunmak bizlerin ona karşı göreviydi, bunu biliyorum.

Edebiyatta ve edebiyatla 70 yıl! Saygı ve hayranlıkla anımsayarak...

Ailesi onun tutkusunu memnuniyetle karşılamış, daima yüreklendirmişti. Yazılarına gömülebileceği bir masası, defterleri, kalemleri hiç eksik olmadı. Bir zamanlar kırtasiye alışverişi için babasıyla gittiği Afıtap mağazası daha sonradan kaderinde önemli bir rol oynayacaktı gerçi ya henüz farkında değildi. Onun sanatçı olabileceği inancını taşıyan aile, ihtiyaçlarını karşılamak konusunda kararlıydı.

Antoine Ignace Melling ve İstanbul

Yazı: ŞULE GÖNÜLSÜZ

Hatice Sultan'ın Ortaköy Defterdarburnu'nda oturduğu Neşatâbad Sarayı İstanbul'un en güzel sahil saraylarından biriydi. Günlerden bir gün Hanım Sultan Büyükdere'de Danimarka maslahatgüzarı Baron Hübsch yalısına gider, yalının Frenk usulü bahçesini çok beğenir ve kendisi de böyle bir bahçe düzenlemek istediğini söyler. Baron ona mimar ve ressam Melling'i tavsiye eder. Hatice Sultan'ın sahil sarayına çağırttığı bu genç sanatçının yaşamı birden bire değişecek, eserleri asırlar sonra da fotoğraf öncesi İstanbul'unun en iyi tasvirleri arasında kıymetli birer vesika olarak kabul edilecektir.

Antoine Ignace Melling 1763'te Karlsruhe'de (Almanya) doğdu. Sanatçı bir aileden geliyordu. Babası Christoph Melling heykeltıraş, amcası Joseph Melling ressamdı. Sanat eğitimine Christoph Melling'in heykel atölyesinde başladı. Babasının ölümünün ardından bir süre amcasının yanında Strassbourg'ta (Fransa) yaşayan Melling burada resme yöneldi. Daha sonra Klagenfurt Üniversitesi'nde öğretim üyesi olan mühendis ağabeyinin yanına yerleşti. Aynı üniversitede matematik ve mimarlık dersleri aldı. Genç yaşta edindiği bu bilgi, beceri ile üstün sanatsal yetenekleri yaşamı boyunca önemli fırsatlar yakalamasına yardımcı oldu.

Avrupa'da sanata, resme ve arkeolojiye olan merak her geçen asır daha da artıyordu. 1600'lerin sonlarından itibaren Grand Tour (Büyük Tur) adı verilen, başta İtalya olmak üzere Avrupa'nın belli kültür kentleri ile Kuzey Afrika'ya yapılan eğitim ve eğlence amaçlı geziler çok moda olmuştu. Seyyahların ve ressamların eserleri sayesinde insanlar farklı yerleri öğreniyor ve bir kısmı da dayanamayıp kendileri uzun seyahatlere çıkıyorlardı. Melling de henüz 19 yaşındayken bu moda uydular, önce İtalya ve sonra Mısır'ı gezdi. Yaklaşık iki yıl sonra 1784'te İstanbul'a geldi.

Bu gezilerini kendi finanse ediyordu, hayran kaldığı bu kentte uzun süre yaşamak için başka işler de yapması gerekiyordu. Melling Boğaziçi'nde elçilik binalarında bahçe düzenlemeleri yapmaya başladı, ayrıca elçi çocuklarına resim dersleri veriyordu. Yaklaşık 10 yıl İstanbul'daki Rus Elçisi Bulgakov'un hizmetinde çalıştı. Fırsat buldukça İstanbul'u gezdi ve gerçeğine uygun olarak resmetti. Melling'in İstanbul desenleri, suluboya resimleri ve düzenlediği muhteşem bahçeler kısa sürede ona büyük bir ün sağladı. Zaten bu vesileyle de III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan'a takdim edildi.

Melling Kalfa

Hatice Sultan 1768'de İstanbul'da doğdu. Annesi bir Çerkez köle kızıydı, ilk kızı Beyhan'ı doğurduktan sonra Adilşah adını almıştı. Babası III. Mustafa o daha altı yaşındayken öldü. Kendisinden yedi yaş büyük

olan ağabeyi III. Selim Batı'ya açılma çabaları gösteren, sanatçı ve reformcu bir hükümdardı. Amcaları I. Abdülhamid'in ölümünün ardından 1789'da tahta geçen III. Selim kız kardeşleri Beyhan ve Hatice'yi çok sever ve onların görüşlerine büyük değer verirdi. Hatice Sultan da ağabeyi III. Selim'e çok bağlıydı. Hatice Sultan 18 yaşında Hotin Muhafızı, daha sonra da Erzurum Valiliğine atanan Ahmet Paşa ile evlendirildi. Paşa görevi gereği İstanbul'da çok kalamıyordu. Hatice Sultan cariyeleri, harem ağaları ve diğer hizmetlileriyle birlikte III. Selim'in kendisine hediye ettiği Ortaköy'deki Neşatâbad Sarayı'nda yaşıyordu. Arada ağabeyi yanına gelir ve birkaç gün burada kalırdı. Hatice Sultan sahil sarayını yeniletmek, bahçesini Baron Hübsch yalısında gördüğü ve çok beğendiği Avrupalı tarzda düzenlemek istiyordu. Önce bahçeyi ele almak üzere mimar Melling'le anlaştı. Yanına bir tercüman verildi. Bundan sonra ona Melling Kalfa diye hitap edilecekti.

Melling Kalfa önce birbirinden güzel çiçeklerle bezeli labirent biçiminde bir bahçe düzenlemesi yaptı. Bu bahçeyi çok beğenen III. Selim diğer kız kardeşi Beyhan Sultan'a hediye ettiği sarayın bahçesini de aynı şekilde yapmasını istedi. (Bu sarayın yerine sonradan Çırağan Sarayı yapılmıştır.) Melling artık Hatice Sultan'ın ressamı ve mimarı olmuştu. Neşatâbad Sarayı'nda kendisine ait bir bölüme sahip olacak

kadar Sultan'ın güvenini kazanmıştı. Melling Hatice Sultan'ın mimarlık, dekorasyon ve tasarımlarla ilgili siparişleri, alınacak malzemeler ve yapılacak masraflar konusunda da söz sahibiydi. Saraya neo-klasik tarzda bir köşk inşa etti. Bu köşkün büyük olasılıkla sıra dışı bir görünüşü vardı, oda tavanları daha yüksekti, bir zemin kat üzerine bir de üst kat yer alıyordu. Melling İstanbul'da kaldığı sürece Boğaz kıyılarında yalılar ve başka sahil saraylara ek binalar ve köşkler de inşa etmişti.

Latin Harfleriyle Türkçe Yazmak

Ana dili Almanca dışında Fransızca ve İtalyanca bilen Melling, kısa sürede çevresiyle anlaşabileceği seviyede Osmanlıca da öğrendi. Ama onun için Arap harflerine alışmak kolay değildi, bu yüzden başka bir yöntem geliştirdi: Latin harfleri kullanarak Türkçe yazmaya başladı. Sözlü olduğu kadar yazılı olarak da anlaşmaya ihtiyaç duyduğundan Sultan'a da Latin harfleriyle yazmayı öğretti. Hatice Sultan İtalyanca biliyordu, bu yüzden Melling Kalfa'nın yöntemiyle yazı yazmakta çok zorlanmadı.

Hatice Sultan ve Melling Kalfa'nın yazışmaları, Türkiye'de 1928'deki Harf Devrimi'nden yaklaşık 130 yıl önce Latin harfleriyle Türkçe yazılabildiğini gösteren ilginç bir örnektir. Her daim hanım sultanın huzuruna çıkılmayacağından bu yazışmalar iki taraf için de sipariş ve işlerin hızlı yürümesi için pratik bir çözümdü. Bu mektuplardan Melling'in Hatice Sultan'ın

sarayında mimar, peyzaj mimarı, ressam, iç dekoratör, tasarımcı ve sanat danışmanı olarak çalıştığı anlaşılmaktadır. Onun için elbise modelleri çizer, kuşaklar, şallar, taraklar, çeşitli aksesuarlar tasarlar. Hatice Sultan özel günlerde, bayramlarda, III. Selim'in Neşatâbad Sarayı'na geleceği zamanlarda Melling Kalfa'ya cibinlikler hazırlatır ve değişik dekorlar yaptırır.

Jacques Perot ve Frédéric Hitzel Fransa'da özel koleksiyonlarda Hatice Sultan ve Melling'in mektuplarını bularak yayınlanmasını sağlamışlardır. Osmanlı

Devleti'nin 700. kuruluş yıldönümü sebebiyle İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) tarafından İstanbul'da düzenlenen "Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim" başlıklı uluslararası kongrede Hitzel bu mektuplar hakkında bir tebliğ sunmuştur.

Melling'in hanım sultana yazdığı mektuplardan biri İtalyanca, diğerleri Türkçedir. Hatice Sultan'ın mektuplarında tarihler ve saatler çoğunlukla mektupların sonunda yer alır ve İtalyancadır. Cümleler basittir, heyecan ifade eden aman, vallahi gibi sözcükler yer almaktadır. Mektuplarda sistematik bir

imla yoktur. Türkçe yazışmalarda Latince harflerin telaffuzlarının bir kısmı için yine İtalyanca kullanılmıştır. Melling ile Hatice Sultan arasındaki aşk dedikoduları günümüze kadar gelmiştir. Ama mektuplar incelendiğinde aşklarını ima eden şeylere rastlanmadığı bunların sadece iletişimi kolaylaştıran, emir ve siparişleri içeren pusulalar olduğu görülmektedir. Aşağıda Hatice Sultan'ın Melling'e yazdığı mektuplardan iki örnek yer almaktadır:

(11 nolu mektup)

Melling Kalfa,

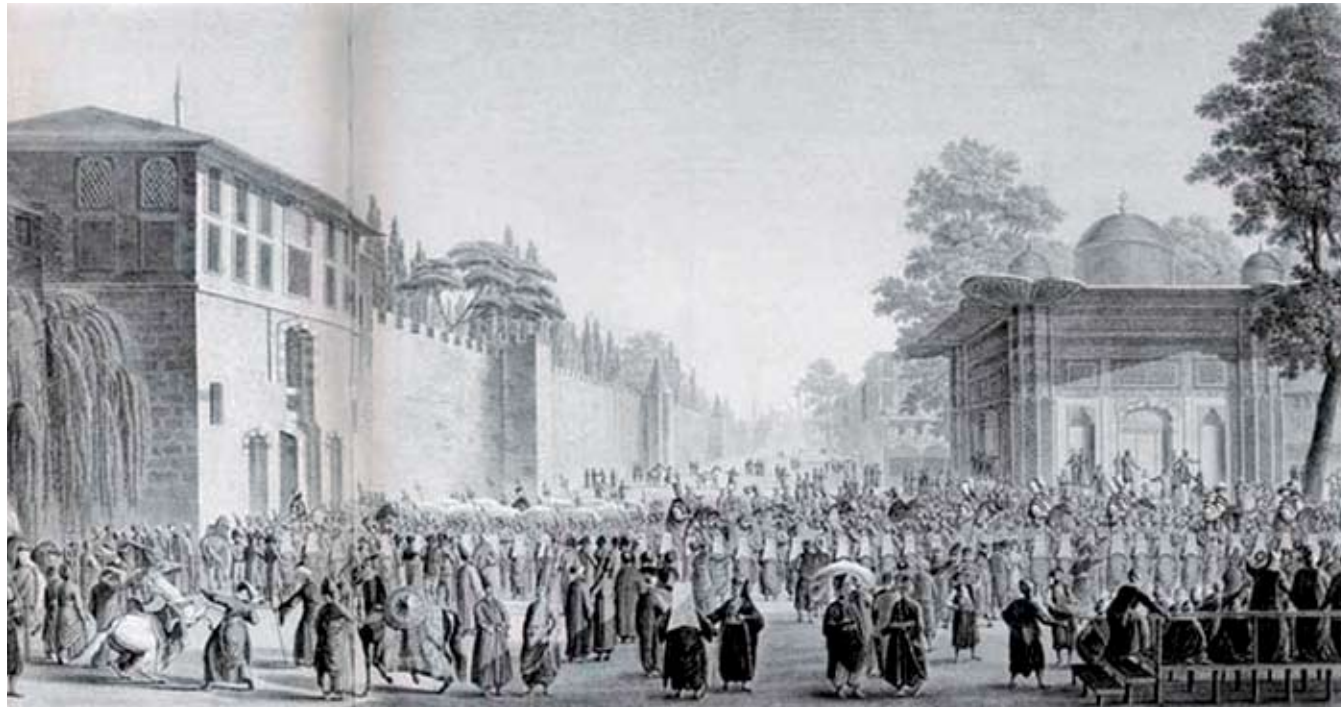
Entariler geldi, tarak kesesi geldi; aman kavuk örtüsü[nü] akşama irsal edesin (gönderesin), işçi şimdi gelsin isterim, cibinliği mercoledi (Çarşamba) günü kurasın.

Domenica (Pazar) saat 9

(14 nolu mektup)

Melling Kalfa, işçi hasta mıdır?

Kahve örtüsü ve makramesi[nin] bu akşam geleceği malumum oldu. Aman bu

akşam isterim, peşin para ile alırım vallahi. Elçi karısına Pazar günü yalılı gezdiresin. Senin hatırın için izin verdim. Efendiye de söyleyesin elçi karısı yalılı gezecek diye. Efendiden dahi izin alasin, bu saat altı yaptirasın çabuk isterim. Bu çuha[dan] dört arşın kestirttim onar kuruştan. 40 kuruş irsaldır. Mağazadaki çuhalar[ın] sahibi getirsin kesip. Parasını veririm çuhaları isterim.

İstanbul'dan Ayrılış

1798'de Napolyon komutasındaki Fransız ordusu Osmanlı yönetiminde yer alan Mısır'ı işgal etti. Büyük olasılıkla bu yüzden Melling gözden düştü, maaşı kesildi ve 1800'de Hatice Sultan'ın hizmetinden alındı. Bir yıl önce Cenevizli sevgilisinden olan kızı Adelaide dünyaya gelmişti. Artık bir ailesi olmuş, kızının annesi Françoise-Louise Colombo ile evlenmişti. İstanbul'daki Fransız elçisi gibi zindana atılmasa da hanım sultanın gözünden düşmesi yüzünden artık ona iş vermek isteyenlerin sayısı giderek azaldı. Sonunda eşi ve çocuğuyla birlikte çok sevdiği ve 18 yıl kaldığı İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldı.

Antoine Ignace Melling 1803'te Paris'e vardktan kısa bir süre sonra İmparator Napolyon'un eşi Josephine'in saray ressamlığına getirilir. Bunda büyük olasılıkla İstanbul resimlerinin İmparatoriçe tarafından beğenilmesi önemli bir etken olmuştur. Melling İstanbul'da kaldığı sürece yaptığı resimlerin daha kalıcı olması ve daha çok kişi tarafından görülmesini ister. Bu amaçla resimlerini gravür (oymabaskı) olarak bastırmak için yayıncı Treuttel ve Würtz ile anlaşır. 1805'te başlayan hazırlık ve basım çalışmaları 14 yıl sürer ve sonunda 1819'da müthiş bir İstanbul albümü ortaya çıkar.

Melling 1812'de Fransa'nın hakimiyeti altında olan

Hollanda'ya gitti. Üç yıl sonra Fransa'ya ve ardından İngiltere'de çeşitli kentleri gezdi. Artık tamamen resme yönelmişti. Gittiği her yeri İstanbul'da olduğu gibi yakından inceliyor ve aslına uygun resmediyordu. Yaşamının sonlarına doğru Fransız Dışişleri Bakanlığı ve XVIII. Louis'nin de ressamı oldu. Fransız hükümeti 1821'de Melling'i Pireneleri incelemesi ve resmetmesi için görevlendirdi. Bu gezileri sırasında yaptığı sulu-boya resimleri 1831'de ölümünden beş yıl önce Pittoresque dans les Pyrénées Françaises et les Départements Adjacents, (Fransız Pireneleri ve Yakın Alanlarda Resimlerle Bir Gezi) adıyla Paris'te yayınlandı.

İstanbul Albümü

Antoine Ignace Melling'in İstanbul resimleri ve onlardan hazırlattığı gravür albümü Voyage Pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore (İstanbul'da ve Boğaziçi Kıyılarında Resimlerle Bir Gezi) İstanbul için çok değerli bir hatıradır. Aynı zamanda bu kitap 18. Yüzyıl İstanbul'unu anlatan önemli bir tarihsel belge niteliğindedir. Büyük boy, özel bir kağıda basılan İstanbul albümünün başında ona bu resimleri yapma fırsatı verdiğini düşündüğü reformcu hükümdar III. Selim'in portresi, bir adet Bozcaada, bir adet Çanakkale Boğazı ve diğerleri İstanbul ve Boğaziçi'ni gösteren toplam 48 tane oymabaskı resmi, bir İstanbul planı, üç adet Boğazın topografik haritası yer almaktadır. Albüm ayrıca Melling'in İstanbul'da ve bu resimleri yaptığı yerlerde aldığı notlardan yola çıkarak Lacreteille'in Osmanlı yaşam biçimi üzerine yazılarını da içermektedir. Yapı Kredi Bankası 1969'da 25. kuruluş yılı şerefine Melling'in muhteşem İstanbul albümünün tıpkıbasımını yapmıştır. Şevket Rado'nun editörlüğünde hazırlanan bu albüm orijinalinin yarısı boyutundadır.

Melling Osmanlı insanıyla bütünleşebilmiş ve bunu eserlerinde incelikli biçimde yansıtmıştır. Bu özellikleri sayesinde İstanbul'a gelen pek çok seyyah ve ressamdan ayrılmaktadır. O hem Osmanlı saray

hayatını hem sokaktaki insanları hem de kentteki Avrupalıları resmetmiştir. Melling'in gravürlerinde Galata Kulesi'nden, Üsküdar, Kandilli ve başka tepelerden, Pera'daki elçilik taraçalarından İstanbul manzaraları görürüz. Boğaz bahçelerinde ve Haliç sırtlarında yükselen çınarlara, servilere, Büyükdere Çayırındaki devasa ağaçlara hayran kalırız. Bugünkü Dolmabahçe Sarayı'nın yerinde bulunan Beşiktaş Sarayı sadece Melling'in gravürlerinde yaşar. Cirit atan adamlar, Boğazda üç çifte, beş çifte kayıklarla gezenler, haremde yemek yiyen, namaz kılan kadınlar, bir düğün alayında taşınan nahıllar, Tophane Çeşmesi yanındaki pazar gibi günlük hayattan ayrıntılı sahneler dalar gideriz.

Kaynaklar:

Necla Arslan, Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul (18. Yüzyılın sonu ve 19. Yüzyıl), İBB Yayınları, İstanbul, 1992.

Suraiya Faroqhi, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.

Frédéric Hitzel, "Melling ve Hatice Sultan Mektuplaşması", Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim, (Milletlerarası Kongresi, Tebliğler, İstanbul 12-15 Nisan 1999), İstanbul, 2001, s.221-225

Reşad Ekrem Koçu, "Melling'in Muhteşem İstanbul Albümü", Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul, 1970, s. 19-24. Philip Mansel, "Art and Diplomacy in Ottoman Constantinople" (Osmanlı Konstantinopolis'inde Sanat ve Diplomasi), History Today, C. 46, S. 8, Ağustos, 1996, s. 43-49.

Hıfzı Topuz, Hatice Sultan, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.

Voyage Pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore (İstanbul'da ve Boğaziçi Kıyılarında Resimlerle Bir Gezi), Antoine Ignace Melling, Treuttel-Würtz, Paris, 1819 (Tıpkıbasım, Yayına Hazırlayan: Şefket Rado, Doğan Kardeş, 1969).

Melling'in İstanbul albümünde yer alan gravürlerin listesi:

1. Bozcaada; 2. Çanakkale Boğazı; 3. Yedikule'den Çatladıkapı'ya kadar İstanbul'un Marmara görünüşü; 4. Büyükkada'dan Heybeliada'nın görünümü; 5. Kadıköy; 6. Çamlıca Tepesinden Üsküdar sirtları ile Marmara, İstanbul, Galata ve Boğaz Panoraması; 7. Kızkulesi önünden İstanbul, liman, Galata ve Tophane panoraması; 8. Topkapı Sarayı'ndan Birinci Avlu; 9. Topkapı Sarayı'nda İkinci Avlu; 10. Sarayda Cariyeler Dairesi; 11. Hatice Sultan'ın sahil sarayında bir salon, divanhane; 12. Bab-ı hümayun, III. Ahmed Çeşmesi ve bir bayram alayı; 13. Atmeydanı; 14. Eyüp'te Karyağdı Bayırı'ndan Haliç ve Haliç'in iki yakası; 15. Kağıthane Çayı ve çayırda cirit oyunu; 16. Haliç bitiminde Karaağaç; 17. Haliç'te Aynalıkavak sahil sarayı; 18. Kasımpaşa tersanesi; 19. Türk düğünü; 20. Beyoğlu sirtlarından geçen Büyükdere Yolu; 21. Tophane; 22. Tophane Meydanı ve Çeşmesi; 23. Tophane'de denize nazır bir kahvehane; 24. Beyoğlu sirtlarından liman, İstanbul Sarayburnu; 25. Beyoğlu sirtlarından

Üsküdar; 26. Beyoğlu'nda Ayazağa sırtı ve kır kahvesi; 27. Liman ağzı, uzakta Beşiktaş, yanda Üsküdar; 28. Beşiktaş sahil sarayı; 29. Defterdarburnu'nda Hatice Sultan sahil sarayı; 30. Bebek Kasrı; 31. Kandilli üstünden aşağı Boğaz'ın görünüşü; 32. Kandilli üstünden yukarı Boğaz'ın görünüşü; 33. Kandilli üstünden Rumeli yakası; 34. Boğaz'dan Anadolu ve Rumeli Hisarları; 35. Hünkar İskeleyi; 36. Yuşa Tepesi'nden Boğaz;

37. Tarabya; 38. Kefeli Köyü; 39. Büyükdere Çayı; 40. Büyükdere; 42. Büyükdere; 43. Sarıyer; 44. Karadeniz Boğazı ağzı; 45. Bağçeköy Su Kemerli; 46. Belgrad Ormanında bend; 47. Belgrad Ormanında Büyük Bend; 48. Jüstinyen Su Kemerli.

TERK-İ DÜNYA MANASTIRI - HEYBELİADA

Aziz Spiridon Rum Ortodox Kilisesi ve Manastırı

Nam-ı diğer Terk-i Dünya Manastırı

Yazı ve Fotoğraf: Başak Kızıltoprak

Prens Adaları'ndan Heybeliada'nın sırtlarındayız, yol arkadaşıyla birlikte adanın güneybatısına doğru çıkıyoruz. Eski adı Rumca "bakır" anlamında "Halki" olan ada, uzaktan bakıldığında yere bırakılmış bir heybeye benzetildiğinden Heybeliada adını almış zamanla.

Solumuzdaki çam ormanının serinliğini içimize çekiyoruz, sağımızda, aşağılarda Marmara'nın mavisi kıpraşıyor. Büyük tur güzergâhı da olan bu yolun üzerinde, içerlek kaldığı için, daha önceki yürüyüşlerimizde fark edemediğimiz bir manastır olduğunu adanın eskilerinden öğrendik. Kilise, manastır ve şapeller bakımından zengin adanın Çam Limanı Mevkiinde

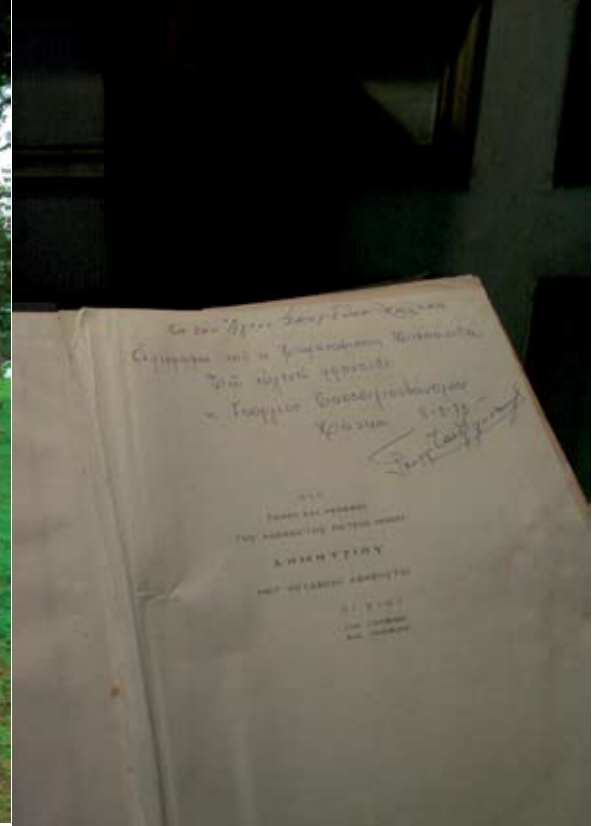
bulunan Terk-i Dünya Manastırı ve Kilisesi'yle birazdan tanışacağız.

Ne bir ev ne bir insanla karşılaştığımız ıssız yol bizi doğru götürüyor ilkin, sonra bir kavis çiziyor. Bir müddet daha ilerledikten sonra sağa kıvrılan patikayı fark edip girişindeki küçük tahta tabelada manastırın adını

okuyunca merakımız ve heyecanımız artıyor. Solumuzda, aşağılarda Heybeli'nin en büyük koyu olan Çam Limanı uzanmakta, sağımızda, uzakta yapayalnız Yassiada... Ağaç gövdelerinin böldüğü mavilikler, kuş cıvıltıları... Çekilme için ne kadar uygun bir yer olduğunu, manastırın adıyla coğrafyanın birbirini tamamladığını anlıyoruz. Toprak yolda attığımız her adımla Terk-i Dünya'ya biraz daha yaklaştığımızı düşünürken dünyayı terk edebilme arzusu bizi de sarıyor. Yürüdükçe anlamlanıyor yol, yürüdükçe anımsıyor gibiyiz, yaklaştıkça biliyoruz nereye gittiğimizi. Bir manastır yapılmış buraya, bu adaya, 1862'de. O yılda, o anda, burada olmayı özlüyoruz.

Pembe manastır binasını görür görmez birbirimiz gösteriyoruz aynı anda. Demir parmaklıklı kapıyı açıp

bahçeye giriyoruz. Ortasındaki oldukça mütevazı, tek katlı eski yapının çift kanatlı beyaz kapısı kapalı, kimse yok gibi... Kendimizi bir buçuk asır öncesinde bir başımıza duyumsuyoruz bir an. Toprağında yetişen sebzeler burada yaşadığını belli ediyor oysa; bahçede koltuklar, ortada bir masa var, üzerinde bir şişe su, içiyoruz... Bir hamak, uzandığımda deniz gök-kubbeyle birleşiyor, uyuyorum zamansız, en sonsuz uykulardayım sanki, öyle huzurlu...

Manastır'da yaşayan ailenin 11 yaşındaki oğlu Thomas Kebapçioğlu bize rehberlik ediyor ve anlatıyor:

"1862 yılında Arsenios adında bir keşiş tarafından kuruldu. 1894 yılındaki büyük deprem sonucu Terk-i Dünya Manastırını yıkıldı. Ve bir yıl içinde daha büyük bir şekilde yeniden inşa edildi. Bu gördüğünüz ayakkabı Aziz Spiridon tarafından bütün dünyayı gezerken kullanılmış. Bu kilisenin mucizelerine çok inanılır. Kilisenin

içinde bulunan bastonlar da bunun ispatıdır; bundan yirmi sene önce bastonla gelen bir adam yürüyerek (bastonsuz) geri dönmüştür. Bunun gibi mucizeler kilisemizde çok yaşanmıştır.”

Thomas zeki ve sıcakkanlı bir çocuk, ziyaretçileri bilgilendirmekten mutlu oluyor. Biraz da mahcup bir ifadeyle bildiklerini bizimle paylaşıyor; orada oluşu Thomas'ın bizim için bir şans...

Binanın hemen girişindeki mum yakılan küçük bölmenin açıldığı bir koridor bizi genişçe, boş bir salona götürüyor, oradan da Kilise'ye giriyoruz. Küçük ama ikonalar bakımından oldukça zengin bir ibadet yeri burası, Hz. Meryem'in, Aziz Spiridon'un ve Hz. İbrahim'in ikonaları hemen dikkat çekiyor.

Manastırın Tarihçesi

Agios Spiridon Manastırı, Arsenios adında bir keşiş tarafından kurulmuş. Bu şirin manastır aynı zamanda bahsedilen keşişin ismiyle de anılıyor. 1862 yılında Fener'deki Aynaroz Manastırı'na bağlı bir Metohion'da keşiş adayı olarak görev yapan Arsenios, Heybeliada'nın Çam Limanı'nda Peder Efstatios çevresinde maneviyatına inanmış birçok kişinin yaşadığını öğrenince onun yanına yerleşmiş ve burada beş sene yaşadıktan sonra 1868 yılında aynı mevkide sade bir kulübe inşa etmiş.

Kısa bir müddet sonra zamanın zengin Rum ailelerinden Yeorgios Zarifi'nin, Başrahip Antimos Mazaraki'nin (zamanın Meryem Ana Manastırı'nda – bugünkü Deniz Lisesi) ve yardımcısı Papavasili'nin katkılarıyla o taşlık bölgeyi düzleterek güzel bir kilise, iki oda ve bir çardak inşa etmiş. Aynı zamanda buraya sarnıç ve kuyular açmış. Bu sakin yerde İstanbul'dan ve diğer Prens Adaları'ndan gelen müminleri kabul etmiş.

Manastır ve müştemilatı 1894 yılındaki depremde

yerle bir olunca Arsenios zamanın zengin adalıklıları, sakinleri, arkadaşları ve tanıdıkları sayesinde bu ibadet yerini daha da büyülterek kısa bir zaman içinde yeniden inşa etmiş. Osmanlı Sultanı II. Abdülhamit, Arsenios'un namını duyunca manastırın kurulması için 200 altın bağışta bulunmuş. Kudüs Patriği Nikodimos, Kostaki Antopulos Paşa, Rus Büyükelçisi Melindof, Konstantin İliaskos ve Rıza Paşa da bağışta bulunmuşlar.

2 Şubat 1906 yılında hayata gözlerini yuman Arsenios görkemli bir cenaze töreniyle kilisenin kuzeyine defnedilmiş. 1913 yılında ise naaşı kendi vasiyeti üzerine Kutsal Masa'nın (Ayinin yapıldığı kutsal mekân) altında bulunan bölmeyle konulmuş. En son arzusu buymuş.

Onun yerini alan rahip Sofronios, ikona sanatıyla uğraşmış yıllarca bu mütevazı manastırda yaşamış. Sofronios'tan sonra manastır 1880 yılında Kapadokya bölgesinin Kayseri şehrinde doğan ve Zincirdere'deki Papaz Okulundan mezun olan Peder Kiprianos Stilyanidis tarafından

yönetilmiş. 1964'te, anılan kişinin ihtiyarlık yıllarında, manastıra hırsızlar girmiş. Birçok değerli eşyayı çalmışlar, kendisini feci şekilde yaralamış ve kaçmışlar. Peder Kiprianos kısa bir müddet sonra acılara dayanmayarak vefat etmiş. Bundan sonra manastırın yönetimini Klavdiupoleos Piskoposu Andreas Pandoleos üstlenmiş ve tüm mekânın restorasyonunu yapmış.

İstanbul'daki Rum cemaatin azalması sebebiyle devamlı bir rahip bulunamadığından Terk-i Dünya Manastır'ında yalnız yaz aylarında (Haziran ortalarından Eylül sonuna kadar) her hafta Perşembe günleri ayin yapılıyor. Manastır, kış aylarında da (pazar günleri hariç) ziyarete açık, çünkü burada ikâmet eden bir aile yaşıyor. Manastır İstanbul Rum Patrikhanesi tarafından yönetilmekte ve doğrudan oraya bağlı. Bugünkü yönetimini Moshonision Metropoliti Apostolos Daniilidis üstlenmiştir.

Her yıl Aziz Spiridon'un ölüm yıldönümü olan 12 Aralık'ta İstanbul Rum Patriği I. Bartolomeos Hazretlerinin katılımıyla Manastır'da ayin yapılmakta. Ayrıca, Aziz, mucizelerinden bir tanesinin de yıl dönümü olan 13 Temmuz'da, burada yapılan bir ayinle anılmakta.

Her yıl Aziz Spiridon'un ölüm yıldönümü olan 12 Aralık'ta İstanbul Rum Patriği I. Bartolomeos Hazretlerinin katılımıyla Manastır'da ayin yapılmakta.

Yazı: AYŞE YETMEN Fotoğraf: ETİ İRDEL

Yedi tepeli şehrimin en yüksekinde mukimdir Edirnekapı. Semt adını, sur kapısının Hadrianopolis'e (Edirne) giden yola doğru açılmış olmasından alır. Sur içinde Osmanlı eserlerinin yanı sıra, çok sayıda Bizans eseri de bulunmaktadır.

Kapının hemen yakınında Bizans döneminde, yerinde Aya Yorgi Kilisesi'nin olduğu söylenen Mihrimah Sultan Camii vardır. Mimar Sinan'ın şaheserlerinden biri olan camii, bir set üzerine inşa edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'la, Hürrem Sultan'ın kızı Mihrimah Sultan adına yaptırılan caminin yapım tarihi ile kimi fikir ayrılıkları söz konusudur. Padişah babasının, bu

camiyi, sevgili kızının 1558'deki ölümünden sonra inşa ettirmiş düşüncesinden hareket eden bazı kaynaklar, yapımı, 1562 olarak tarihlendirirler. Girişi son cemaat yerinden olan caminin ağaçlı avlusunun ortasında güzel bir şadırvan ve kenarlarında bir medresenin öğrenci odaları vardır.

Sinan'ın ilkdönem eserlerinden biri olan, Üsküdar'daki Mihrimah Sultan Camii, Bu yapıya göre, oldukça vasat ve karanlıktır. Çok önem verdiği Mihrimah Sultan'ın vakitsiz ölümü üzerine "yeryüzündeki ışığım söndü" diyen Usta, Onun için yapacağı yeni caminin yeri olarak da en yüksek tepeyi seçecekti. Sinan, bu tek kubbenin örttüğü kare caminin duvarlarını çok sa-

yıda pencereyle donatarak, böylece istediği ışığı da yakalamış oluyordu. On altıncı yüzyılda yapılmış bir camii için bu uygulama, oldukça yeni bir tasarım olarak, yapıyı da çok özel kılacaktı.

İki büyük depremde nasibini alan caminin şimdiki mekân içi süslemeleri I. Abdülhamit zamanında yaptırılmıştı. Sağ önde bulunan ince minare de depremlerden zarar görmüş olduğu için, yeniden yaptırıldığından, Sinan eseri değildir.

Külliyenin diğer binaları, özellikle hamam, gördüğü kısmi onarıma rağmen harap görünümündedir. Yol yapımı nedeniyle külliyeyle ait, altmışı aşkın dükkân da yıkılarak yok edilmiştir.

Edirnekapı'nın Fatih'e doğru, doğu tarafına yöneldiğimizde, 1585 yılında Mimar Davut Ağa tarafından yapılan Mesih Mehmet Paşa Camii'yle karşılaşırız. III. Murat'ın zalimliği ile meşhur sadrazamı, Hadım Mesih Mehmet Paşa, bu yapıyı, bir senelik veziriazamlığı sırasında yaptırmıştır.

Bir başka camii de, Vasat Ali Paşa ya da Zincirlikuyu Camisidir. II. Beyazıt'ın sadrazamlarından Vasat Atik Ali Paşa tarafından yaptırılan bu camii, Bursa ekolü diye bilenen "çok kubbeli ulu cami" tarzındadır. Bu biçimdeki diğer yapı, Kasımpaşa'daki Piyale Paşa Camiidir. 1500 yılında inşa ettirilen bu Caminin diğer bir adı da, yanı başında bulunan kuyu nedeniyle, Zincirlikuyu'dur.

Bölgedeki diğer bir Osmanlı yapısı, Semiz Ali Paşa Medresesi'dir. Kanuni Sultan Süleyman'ın veziriazamlarından olan Paşa, lakabından da anlaşılacağı üzere, İmparatorluğun en şişman sadrazamı idi. Üstünde gezmek için hayvan dayandırılmayan paşa'nın adına yapılan bu medrese oldukça yalın bir Sinan eseridir.

Edirnekapı'nın Haliç yönünde ise, on dokuzuncu yüzyılın son büyük hattatlarından Mustafa Rakım'ın türbesi vardır. Karşı tarafta da evlerin arasına sıkışmış halde, Evrenos Dede türbesi bulunmaktadır.

Sarayağası Sokağı'nın başına geldiğimizde karşıma yine başka bir Osmanlı yapısı çıkıyor: Halil Efendi Medresesi. Aynı sokakta, Sinan yapısı olan minicik bir camii vardır: Üç Baş ya da Nurettin Hamza Camisi.

Buradan aşağıda, Şişhane Sokağına ulaştığımızda, küçük bir camiyle karşılaşırız; Adilşah ya da bulunduğu sokağın adı nedeniyle Şişhane Camii:

On sekizinci yüzyılda, Padişah III. Mustafa'nın kızları tarafından anneleri, Adilşah adına yaptırdıkları Camii. Burası Bizanslıların ünlü Blakhernai Sarayına (Tekfur sarayı) çok yakın bir yerdir.

Osmanlı eserlerinden, Bizans dönemi yapılarına geçelim: Mihrimah Sultan Camii'nin güneyinde Hagios Dimitrios (Aya Dimitri), sur kapısının karşısında ise, Hagios Georgios (Aya Yorgi) Edirnekapı Meydanının küçük sevimli Ortodoks kiliseleridir.

Gelelim, gerçekleşmeyen Bizans Rönesansının habercisi ya da Bizans'ın Gözbebeği Khora Manastır Kilisesi ya da Kariye Müzesi'ne: On altıncı yüzyılda camiye çevrilen son dönem Bizans yapısı. Günümüzde artık dünyaca ünlü bir Doğu Roma eseri olarak kabul gören, Kariye Müzesi'nin inşa tarihi konusunda kesin bir bilgi olmamakla beraber, Yunanca khora (kent dışı, kırdaki) sözcüğünden hareketle, bugünkü surların tamamlanmasından (422) önce yapılmış olması gerektiği ileri sürülür. Komnenos İmparatorluk sülalesinden I. Aleksios Komnenos'un kayınvalidesi tarafından 1100'lerde burada bir manastırın yaptırıldığı ve harap kilisenin de tamir ettirildiği bilinmektedir.

Manastır-kiliseyi asıl önemli kılan, fresko ve mozaik panolardır. Bu iç mekân süslemelerini yaptıran, Logothet Theodoros Metokhites'ti. 1204'teki Latin işgali sırasında pek çok yapı gibi, Khora Manastırı da (Kariye) tahrip edilmişti. Kent, 1261'de yeniden Bizanslıların eline geçtikten sonra, manastır-kilise, o sıralar Blak-

hernai Sarayı'nda hüküm süren İmparator II. Andronikos Palaiologos'un önem verdiği bir dinsel merkez haline gelmişti. İmparator'un dostu, dönemin önemli devlet adamı, aynı zamanda tarihçi ve hümanist Metokhites 1315-21 yılları arasında manastır-kiliseyi esaslı bir onarımdan geçirtti. Tamir edilen çökmüş kilisenin ön kısmına bir narteks, güney bölümüne de bir yan kilise (parekklesion) eklendi. İç mekân duvarları mermer levhalarla donatıldı. Duvarların üst kısımlarıyla, tonozların ve kemerlerin içleri, pandantiflerin üst bölümleri, mozaiklerle bezendi. Yan kilisenin tavanıyla, duvarları da freskolarla süslendi. Eser, şimdiki görünümünü büyük ölçüde o zaman almıştı. İç narteksin giriş kapısının üst kısmında, kendini bu yapıya adayan ve burada uzun yıllar yaşayan, Metokhites, İsa'ya sunduğu kilisenin bir maketiyle resimlendi...

Fetihten sonra, Kilise, II. Bayezid'in sadrazamı Atik Ali Paşa tarafından camiye çevrilmiş ancak, manastırın öbür yapılarına dokunulmamıştı. Kullanılmayan bu alanlar zamanla yok olup gitti. On sekizinci yüzyılın başlarında Kızlarağası Beşir Ağa camiyi onartıp, bir mekteple bir de imaret ilave ettirdi. O dönemden sadece, caminin sol bölümündeki türbe kalmıştı. 1876'da ilk kez temizlenen mozaiklerin üzerleri tekrar badanayla örtüldü. Rus Arkeoloji Enstitüsü tarafından (1903-06), vakıflarca da 1929 yılında onarımlardan geçirilen yapı, Ayasofya'nın ardından müzeye çevrilererek, idari açıdan da ona bağlanmıştı. Ayrıca, binada 1948-

59 yılları arasında Amerikan Bizans Enstitüsü bir onarım çalışması yürütmüştür.

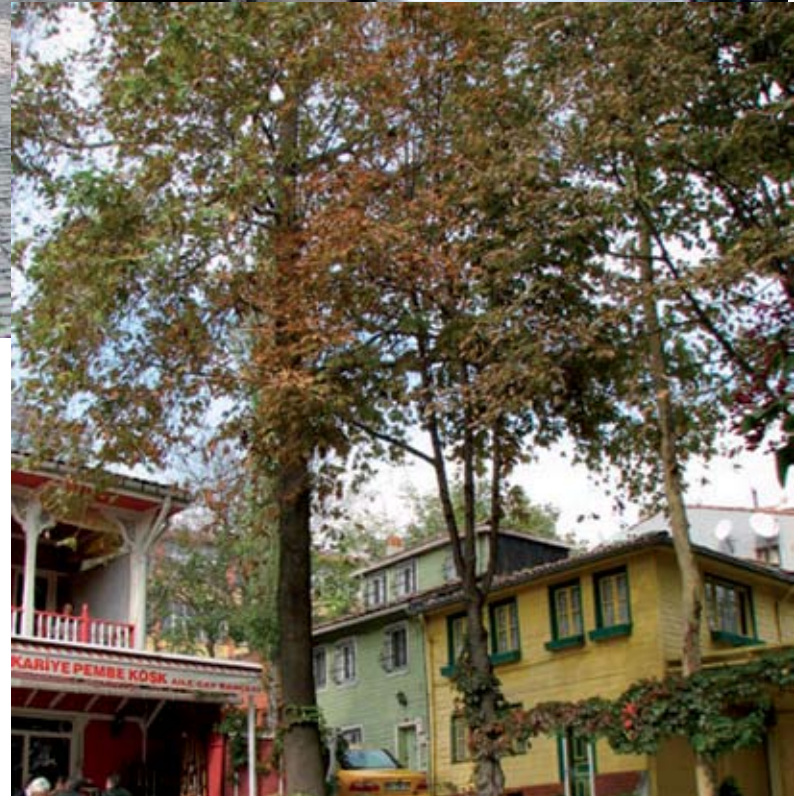
On altı pencerele bir tambur üzerinde duran yapının küçük merkezi kubbesinin çapı, yalnızca yedi metredir. Duvarlarındaki derinliklerin sadece bir buçuk metre olmasına rağmen, duvarın adeta tüm genişliğini kaplayan birer niş, mekânı yanlara doğru genişletmektedir. "Kapalı haç" planı üzerine kurulmuş iç mekân duvarlarının, Ayasofya'daki gibi, damarlı motifli mermer plakalarla süslenmiş olması, olağanüstü bir seyirlik oluşturmaktadır. Resimlerin hemen hemen tamamı, yan kilisededir (parekklesion). Bu mekânının freskoları Kitab-ı Mukaddesten alınmış çeşitli sahneleri canlandırır.

Kubbelerde Meryem Ana'nın yaşamından kesitlerle, İsa'nın atalarına ait resimler bulunur.

Dış ve iç narteksi ayıran kapının üzerinde " Pantokrator İsa" (kadiri Mutlak) panosu vardır. Ayrıca dış nartekste çocuk İsa'nın resimleri görülür. Naos diye adlandırılan mekânın giriş kapısında, dünyada bir eşine daha rastlanmayacak güzellikte Meryem'in ölüm sahnesi (koinosis) tasvir edilmiştir. Fethiye Camisi gibi, Kariye de, son dönem Bizans mozaiklerinin en güzel örneklerine sahiptir. Bunlar, sanki Bizans sanatında gerçekleşmeyen bir erken dönem İtalyan Rönesansının habercisi gibi, canlı, doğal, hareketli, ifadeli yüzleri ve ince uzun figürleriyle, şematiklikten çok uzak, mozaik süslemelerdir.

Renk olarak, kırmızı ve özellikle mavimsi yeşil ağırlık verilmiş; arka planları da boş bırakılmayıp çeşitli detaylarla zenginleştirilmiştir.

Yan kilise (parekklesion), daha çok azizlerin ve kilise babalarının hikâyelerini tasvir eder. İsa'nın atalarının ölümlerini mermer mezarlardan çekip çıkarttığı "diriliş" adlı pano, Apsis bölümündeki yarım kubbenin içini tümlüyle kaplar. Bu sahne, inanılmaz görkemliliğiyle, önünde her zaman kalabalıkların oluşmasına

saklanmış olmalarından ileri gelir. Bu sevimli Rum Ortodoks Kilisesini, Fenerli zengin Rumlardan Hançerli Bey yaptırmıştır.

Kariye Müzesi'nden aşağıya inen yolu takip ederek doğuya yöneldiğimizde, Kürkçü Çeşme Sokağı'ndaki eski yıkılmış Kastoriya Sinagogu'nun bahçe duvarlarını görürüz. Yapı, kentin Osmanlıların eline geçmesinden sonra, Eğridirli Musevi cemaatinin bu mevkie yerleştirilmesinden dolayı Eğrikapı adını alan yere oldukça yakındır. Günümüzde de Eğrikapı olarak bilinen bu bölge, şehrin düşüşünden sonra, son İmparator Konstantinos'un son görüldüğü yer olarak da tarihe geçmiştir.

Gelelim, Blakhernai Sarayı'na, Blekhernai sarayı'nın ya da Tekfur Sarayı'nın yapılış tarihi hakkında net bir bilgi yoktur. Şehri Latin istilasından kurtaran İznik Paleologları 1260'dan itibaren Marmara kıyısındaki Eski İmparatorluk Sarayında değil, burada hüküm sürmeye başlamışlardır. Ancak, Saray daha eski tarihlidir. Kariye Müzesinde olduğu gibi, erken İtalyan Rönesansının etkilerini burada da görmek mümkündür. Şimdi harabe haline gelen saraydan arta kalan, Tekfur Sarayı denilen bölümdür. Çeşitli adlarla anılan Saraya Bizanslılar, onu yaptıran imparatorun ötürü, Konstantinos Porfirogennetos Sarayı demişlerdi. "Porfirogennetos" mor odada doğan anlamına gelmektedir... Mor ya da erguvan Roma İmparatorluğunun rengiydi. Sarayda da bu renkte bir oda yapılmış ve babası impa-

neden olur. Bir mezar şapeli olarak yapılan yan kilisenin (parekklesion) duvar oyuklarında bulunan mezarlar, imparatorların ya da önemli kişilerin gömüldüğü "arkosolyum"lardır. Bu kutsal oyukların ilkinin, kilisenin bu hale gelmesini sağlayan Metokhites'e, diğerinin ise, Tornikes adlı önemli bir kişiye ait olduğu anlaşılmaktadır. Bir lahdin üzerindeki insanı son derece duygulandıran kitabe ise şöyle demektedir:

O doğuştan soylu bir kan taşırdı. Düşmanlarının üstünde, nefesi bir alev gibiydi. Orduyu bir baba gibi yönetti. O şimdi burada, kemiklerin arasında yatmakta. Ey güneş, ey toprak ve ey son alkışlar! Onu bağışla! Cenneti ona, kendi mirasıymış gibi bahşet!

Khora'daki dini törenler çok görkemli olur; bu seremoniler, Bizans'ın en önemli ibadetleri olarak kabul edilirdi. Cenaze törenlerinin her anı çeşitli ritüellerle doluydu. Eğer ölen bir imparator ise, arkosolyumuna yerleştirilirken "Ey Rablerin Rabbi, git" diye seslenilirdi. İmparatorların cenaze merasimleri, ana mekânda, diğer önemli zatlarınki ise, nartekslerde (ana mekâna giriş) düzenleniyordu.

Çevresi Turing Kulübü tarafından düzenlenen Kariye Müzesi, büyüleyici yapısıyla gerçekten görülmeye değer tarihi bir mekândır.

Kariye'nin çevresi ilginç tarihi eserle dolu, bunlardan bir tanesi, Hançerli (Hancerliotissa) Panayia Kilisesi. Kilisenin önemi, ikonoklast denilen tasvir kırıcılık döneminde, yasaktan kaçan Doğu Romalıların burada

ratorken doğan prenslere de bu ad verilmişti. Tekfur sözcüğü de Ermenice "takavor"dan gelmektedir. "Taç taşıyan", "Taçlı" manasındadır. Bu unvan, Osmanlılar tarafından daha çok, Bizanslı kent yöneticileri için kullanılmıştı. Saray, fetihten sonra virane haldeydi. Geçen süre içinde bakımsızlıktan iyice perişan olan yapı, bir dö-

nem zürafa ve fillerin de içinde barındırıldığı bir hayvanat bahçesine dönüşmüş; bir ara gizli bir genelev olarak bile iş görmüştü. Sarayın önemi, on sekizinci yüzyılda, Sadrazam İbrahim Paşa'nın İznik çinçiliğini

canlandırmak amacıyla burada bir çini imalathanesi kurdurmasıyla yeniden artmıştı. Böylece, "Tekfur çinileri" diye ünlenen bir çini türü, İstanbul'da pek çok yapıda kullanılabilir hale gelmişti. Ayasofya'ya b a ğ l ı

b i r müze birimi durumuna gelen Sarayın, dışarıdan bir payandanın desteklediği duvarının üstünde görülen bir balkonla, duvar yüzeylerindeki geometrik süsler ve bazı sütunlarla kemerlerden başka, hiçbir şeyi kalmamış durumdadır.

Sarayın biraz ötesinde İvaz Efendi Camisi'ni görüyoruz. Camii, tüm güzel yapılar gibi, Mimar Sinan'ın eseri olarak kabul edilmek istense de, mimarı tam olarak bilinmemektedir. 16.yüzyıl sonlarında yapılan Camii, Blakhernai ya da Tekfur Sarayı ile bütünlük gösteren bir yapıdır.

İvaz Efendi Camisi'nin içinden Anemas Zindanı'na (Kırk Odalar) geçilir. İmparator Aleksios Komnenos döneminde Girit'ten göç eden, bir kısım Arap asıllı adalılar, Konstantinopolis'e gelerek Hıristiyanlığı kabul etmişlerdi. Bu insanlardan biri olan Mikeal Anemas liderliğinde ayaklananların işi iyice azıtmaları sonucunda, İmparator tarafından Blakhernai Sarayının cezaevine dönüştürülen bu bölümüne hapsedilmişlerdir. O vakitten sonra, liderlerinin adından dolayı bu ürkütücü yerin adı, "Anemas Zindanları" olarak anılmaya başlamıştır. Kırktan fazla odası bulunan bu zindanın bir ismi de "Kırk Odalar"dır. Ara döşemeler yıkılmadan önce üç katlı olan iç kısım, günümüzde tek bir mekâna dönüşmüştür. Pek çok yerli tarihi filmde de kullanılmış olan bu yer, çevrenin çocukları tarafından "Kara Murat'ın Zindanları" olarak da söyleneğelmektedir.

GÜZEL BARTIN'IN GÜZEL İNSANLARININ İMECESİ KEMAL SAMANCIOĞLU ETNOGRAFYA MÜZESİ...

Yazı ve Fotoğraf: AYŞE KİLİMCİ

Antik çağdaki adını koruyabilen ender kentlerden Bartın'ın adının dayandığı Parthenios, şehrin ortasından akan kırmızı Bartın ırmağının antik çağdaki adı olan Parthenios, Yunan mitolojisinde tanrıların babası Okenaus'un çocukları olan çok sayıda tanrıdan biri ve suların tanrısı. Sular ilahı yahut muhteşem akan su anlamına geliyor. Antik çağda Parthenios adı verilen

Bartın ırmağı kıyısında kurulu Bartın kenti, Parthenia adıyla anılagelmiş ve zaman içinde Bartın'a dönüşmüş. Bartın MÖ. Gasga kavmince kurulmuş. MÖ. 2000'de Mezopotamya'da yerleşen, iyi savaşçı ve at binici olarak bilinen bu kavim Ilgaz Dağıyla Karadeniz arasındaki yerleşimlerini Bolu sınırına dek genişletmiş, Bartın'ı da içine alarak. Bartın dışında Kastamonu'yu da Gasgalar kurmuş. MÖ. 1400'lerde Hititlerle çekişmiş, sonunda yenilmişler. 1330 sonrası Hitit hakimiyetinde, bölge. Daha sonra Krigenlerin eline geçmiştir.

Homeros İlyada'da Bolu'dan Ereğli'den başlayıp Bartın nehrini izleyen tüm Karadeniz sahillerinde Paflagon kavminin oturduğunu söyler. Yabancılarla Enetlerin yurdundan gelip, Filyos, Amasra, Bartın ırmağı çevresiyle Ereğli'de oturmuşlar.

Bir Yunan söylencesine göre ise, ünlü Altın Post'u arayan savaşçılar ırmağın sık ağaçlı vahşi görüntüsünden etkilenip, ırmaktan denize doğru gelen vahşi uğultudan ürperip hayran kaldıklarından, Bartın boğazı girişindeki kayalara oyulmuş, şimdi yerinde olmayan kitabeye altın postu arayan savaşçılarla ilgili bilgiler düşmüşler.

XI.yüzyıla dek Bizans elinde olan Bartın, Osmanlı'nın Anadolu beylikleriyle savaşları sonunda Osmanlılara geçmiştir.

Eskiden Bartın ırmağında büyük gemiler geçermiş, İstanbul'dan aldıklarını Karadeniz'e taşıyan bu gemiler Tahmil Tahliye iskelesine mal indirirlermiş. Tüm bölgeye mal buradan dağılmış. Şimdi hükümsüz olan

bu iskeleye giden caddede dükkanlar varmış. Bu canlı ticaret şimdilerde olmasa da, iki asırlık bir gelenek olan Garılaz Bazarında var. Salı ve Cumaları kent merkezinde açılan bu Pazar, yüzyıllık bir gelenek oluşu ve doğal köy ürünleri satmasıyla her tezgâhın başında kadın durmasıyla ünlü canlı bir Pazar.

Bir tarih gömüsü olan Bartın bölgesine yeni bir görsel şölen eklendi Nisan ayında, Kemal Samancıoğlu Etnoğrafya Müzesi.

Bartın Gazetesinin 7 Ağustos 1935 günkü sayısında Bartın eşrafı Kurtuluş Savaşına destek için Ata'ya telgraf çektiğinin haberi yer alıyor ve bu gazete Bartın Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulduğunu, milli mücadeleye destek verildiğini, Bartın boğazına indirilen cephanelerin Anadolu'ya gönderildiğinin haberini yazıyor, müzenin duvarında asılı.

Bartın Belediyesiyle kültür müdürlüğünün işbirliği, Valilikle eski eserleri koruma biriminin ve hepsinden çok Bartınlıların el ele vermesinin ürünü olan bu görkemli müze daha yaşını doldurmadı, ama, bin yaşında gibi.

Kanlıрмаğ üzerindeki Samancıoğlu Sokakta, eski belediye başkanı Kemal Beyin yüz on bir yıl önce doğduğu üç katlı tarihi konakta .

Samancıoğlu Sokak, uzun, dar bir sokak, çevresi hep bahçeli tipik Bartın evleriyle süslü. Bir ucu Kanlıрмаğ'a öteki ucu Hendekyanı'na bakıyor. Bahçeli, üç katlı ahşap bir ev, Kemal Samancıoğlu'nun evi.

Bartın Belediyesi 2004 yılında Kemal Beyin yeğeni Melahat ablalarından (!) hibe olarak meclis kararıyla aldığı evi önce yenilemiş, aslına uygun olarak, ardından çevre

ve güvenin ölçülmez bir ödül olduğunu belirterek, bir daha aday olmayacağını bildirerek, görevden ayrılmasını bilmiş Kemal Bey. Bartın'ın iz bırakanlarından... Kendi adını taşıyan müze de mahallesi ve komşularıyla birlikte bir varıllık abidesi, bir kültür hazinesi olarak sokak arasını süslüyor, aslında Bartın'ın tarihini de süslüyor. Birkaç şimşir ağacı da sokağı süslüyor. Şimşir dayanıklı ağaç, bin yıldan beri insanlığın hizmetinde. Hem kültür bitkisi hem tababet. Samancıoğlu evinin önünde boyatması, bu hazineye yakışmış. 1897 yılı 29 Nisan günü

düzenlemesine girişmiş, öyle ki, tüm sokağı düzenlemiş, güzelleştirmiş. Bütün evlerin bahçelerini ferforje çitlerle çevirmiş, hiçbir ev ötekine yadırgı kalmamış. Sokağa da müzeye de adı verilen Kemal Samancıoğlu dört dönem, toplam yirmi dört yıl Bartın Belediye başkanlığı yapmış. Makam aracı eski, mavi renkli cipi de girişte sağda gelenleri ilk karşılayan obje olarak bahçede yerini almış.

1973 seçimleri sonrasında kendine duyulan sevgi

bu evde doğan Kemal Samancıoğlu'nun 111.doğum gününde, bir asır sonra gene bir salı gününde açılışı yapılan müze eve Bartın birkaç yıldır hazırlanıyordu aslında. Açılışa devlet erkanı ve milletvekilleri katılsa da, aslında beş yüz parça eseri bağışlayan halk ve açılışa az kala ölen yeğeni Melahat Sipahioğlu da yokluğuyla anlam katıyordu. Anadolu'nun en kuytu köşesinde bile nice kültür kalıtı çınarın kendiliğinden boyverdiğine örnek oluşturan bu müze yakın tarihimizin ve Cumhuriyetin de belgesi. Yitip gitmesin diye saklanması, korunması üstümüze farz olan kültür kalıtımızın, el ele

vererek, üst üste koyarak nasıl göndiren bir varsılığa döneceğinin de örneği.

Tam dört dönem ve çeyrek yüzyıl beldesine hizmet için çırpınan, beşinci dönem hizmeti düşünmeyip, yaptığıyla yetinen, ayrılmayı bilen Kemal başkanın ömrü destanlaşırken, geçmişin güzellikleri, eşyaları, gündelik ve sosyal tarihçesi, el emeği göz nuru, töresi, gönül mirası ve dayanışma da baş tacı ediliyor. Eşyalar, örtüler, kitaplar, fotoğraflar, giysiler, cam ve ahşap objeler, düzenlenen ev sunumu, tüm güzellik, incelik ve kutsallığıyla kuşaklara eğitimlik edecek bundan böyle. Bakır siniler, evin kadınlarının oklava hüneryi, dünle bugünün kıyası ve dünle kalan kimi hoşluklar, geçmişe uzanan bir tünelden bize göz kırıyor.

Bartın'ın geleneksel el sanatı tel kırma ve sarma, yüzyıldır var. Bartın işi de denen bu nakış, gelin telinin özel iğnelerle dokuma kumaş üstünde kırılarak, ya da sarılarak işlenmesiyle oluyor. O dönem Rum kadınlardan öğrenildiği sanılan bu nakış eski bir Rum mahallesi olan Asma mahallesinden yayılmış, Hatice Ağaçkırın tarafından.

Tel sarmalar, tel kırma çevreler giysiler, ipekböceği kollarının nakış makasıyla güle çevrilerek nakışlanan eski zaman tabloları ne güzel şarkılar söylüyor, işitmek isteyeneye. Bizim İzmir yöresinden de bildiğimiz, Ayvalık'ta iyice ilmüne erdiğimiz bu bezek, 46 yıllarına tarihlense de, çok öncenin hüneryi olduğunu nakış tarihi yazmakta. Tel kırma, kuyumcudan alınan özel iğneye geçirilen özel tel, kırarak işleniyor, özel kasnaklara gerilen kumaşa. Geçmişten gelen motifleri var, kaymak tabağı, serhoş sokağı, Bağdagül, kemer köprü, asma yaprağı, mihrap, laleazar, çarkifelek, süpürgeli

Yöreye has dokuma üstü kalın nakış vurulan perdeler, ince nakış düşülmüş gelin giysileri, halkın ve varılın kıyafetleri, gelin odası süslemeleri, mutfak ve tüm aksamı, konuk odası, dikiş odası, sofa, taşlık, bahçe ve kuyu, eski usul sedirler, dantel perdeli pencereler, ahşabın yerde, tavanda, kapıda, merdivende süren doyumsuz hükümranlılığı ve kokusu ayaklarınız bugünde olsa da kalbinizi, fikrinizi yüz yıl önceye götürüyor. Bir ince sızı kalıyor geride. Sızlayan sizin gönlünüz, ev eski günlerinde yaşamakta, burnunuzda kömür kokusu, minarede ezan sesi. Çelik çomak oynayan sokaktaki çocukları

bile görmeniz mümkün, dikkat ederseniz. Pençeli pabuçlarını, yamalı ev dikimi giysilerini görmeyiverin onlar tutum günlerinin çocukları. Sırmalı sarmayla bezenmiş gelin yatağı örtüsü, eski paralar, bakır güğümler, anforalar, kılıçlar, piştovlar, eski telefonlar, konsollar, kaydurbalar, lambalı radyolar, yıldızlı kristal boy aynaları, idare lambaları, eski kitaplar, mektuplar, resmi yazışmalar, gardolap(!)lar, kurnalar, sırmalı peşkirler, kapıları örten kalın kilimler, pencere içleri, Mushaf kılıfları, tel sarma tezgâhları, körüklü çizmeler, erkek

giyitleri, plaklar, el değirmenleri, pikaplar, sepetler, billuriye, örtüler, para keseleri, hamam tasları, bizi biz yapan nice ayrıntı... Oklavasından sinisine senitine, dikiş makinesinden tulumbasına, tarihe park etmiş makam aracı cipten tutum zamanlarına uzanıyorsanız, müzeyi dolaşırken...

Bartın bir güzellikler çıkını, sokakları, tarihi, nakışları, evleri, sisi, tel kırması, insanları, hele insanları... Bu müze de onun akik taşı olmuş. Ellerinize kalbinize törenize sağlık Bartınlılar...

değirmentası... Eskiden gelin teli ile işliyorlarmış, eskiden ensiz tez kırılan telle yapılmış tel kırma, şimdi iyi cins ve İstanbul işi. Tel kırma ve sarma, gazete kâğıdına sarılarak saklanıyor, oksitlenip kararmasın diye. Öylesine sahip çıkıyor ki Bartınlılar nakışlarına, Tel Kırması adında bir dergi bile çıkarıyorlar, henüz ilk iki sayısı çıksa da, Moda Düğme ve Suriya Çetin, çetin bir işin üstesinden geliyorlar.

Kleopatra'nın Kumsalı

Sedir Adası

Yazı ve Fotoğraf: FAHRETTİN ÇİLOĞLU

Romalı ünlü komutan Marcus Antonius ile Eski Mısır kraliçesi Kleopatra'nın aşkı, filmlere de konu olmuş ihtiras dolu bir ilişkidir. Bir efsaneye göre Eski Mısır'ın ünlü kraliçesi Romalı komutanla evlenmeyi kabul edince, Marcus Antonius, dillere destan bu güzel kadını alıp balayını geçirmek üzere Sedir Adasına gelir. Sevgilisini mutlu etmek için de bu adaya Mısır'dan 60 gemiyle özel kum getirtilir

ve denize gireceği koyda kraliçenin ayaklarının altına serdirir. Bugün adanın ünlü kumların bulunduğu bu koya, efsaneye uygun olarak Kleopatra Plajı deniyor. Ayrıca Sedir Adasına Kleopatra Adası denmesinin altında da bu efsane yatıyor.

Efsane dışı sıradan bir kişi olarak Sedir Adasına gitmek için Gökova Körfezi kıyısındaki Çamlı İskelesi'nden dolmuş tipi teknelerden birine binmek gerekiyor. Adaya, Akyaka'dan

kalkan teknelerle gitmek de mümkün. Biz Çamlı İskelesi'nden biniyoruz tekneye ve adaya vardığımızda girişin paralı olduğunu öğreniyoruz. Adaya giriş kapısından sonra köprüyü andıran ahşap bir yolu izleyerek Sedir Adasının içlerine doğru yürüyoruz. Tam tepeye vardığımızda "Kilise" yazan bir tabela görüyorum. Sağa sapıyorum ve biraz yürüyünce küçük bir yapıyla karşılaşıyorum. Kilisede fresk veya benzeri hiçbir dinsel tasvir yok, basit bir yapı bu ve bu haliyle kilise

binası hiçbir şey söylemiyor insana. Tekrar ana girişe dönüyorum ve tepeyi aşınca kumlarıyla ünlü plaja varıyoruz. Bu özel kumlar etrafı telle çevrilerek koruma altına alınmış. Kum almak yasak olduğu gibi üzerinde yürümek ve oturmak da yasaklanmış. Nedir bu kumu bu kadar özel yapan diye merak ediyor insan. Yarı efsanevi bir yanıt çıkıyor karşımıza: “Yalnızca dünyanın iki yerinde var olduğu bilinen bu özel kumun diğer özellikleri de ateşte yanıyor, sodalı suda kendiliğinden çoğalıyor ve büyüteç altında incelendiğinde hareket ediyor olmasıdır. Karbonatlı çamurun bir çekirdek etrafında birikmesiyle oluşan kumların denize kattığı eşsiz güzellikteki renk de, Ada’nın görülme-ye değer olan diğer özelliklerinden biridir.” Kleopatra ve Antonius efsanesini tamamlayan bilgi de eklenmiş buna ve “Kumların bir benzerinin de Kızıldeniz’de olduğu bilinmektedir” denmiş. Bazı kaynaklarda buradaki kumların bir benzerinin sadece Girit’te olduğu belirtiliyor. Efsanesi ne olursa olsun,

Yalnızca dünyanın iki yerinde var olduğu bilinen bu özel kumun diğer özellikleri de ateşte yanıyor, sodalı suda kendiliğinden çoğalıyor ve büyüteç altında incelendiğinde hareket ediyor olmasıdır.

yazın güzel günlerinden birinde Sedir Adasına gitmişseniz, koruma altına alınmış bu kumların deniz içinde kalanına ayak basabileceğiniz Kleopatra Plajı’nda yüzmek ve bir zamanlar aynı yerde Kleopatra’nın da yüzdüğünü hayal etmek iyi bir duygu. Hele buraya gitmeden önce Orhaniye’de denizin ortasındaki Kız Kumu’nda da yürümüşseniz, efsane ile gerçeğin o kadar da birbirinden uzak olmadığını zaten biliyorsunuzdur.

Sedir Adasına gidenlerin çoğunluğunun Kleopatra ile aynı zamanı değilse bile aynı mekânı paylaşmaya gittikleri aşikâr. Ancak gözleri daha fazlasını arayanlar için adada daha fazla şey olduğu hemen kendini gösteriyor. Adanın içlerine doğru ilerleyen yolu izleyince, bir süre sonra harabe halinde kalıntıları görmeye başlıyorsunuz. Neyin ne

olduğunu anlamanız mümkün değil, çünkü bilgi tabelası veya açıklama benzeri hiçbir şey yok. Bir tek istisna var, o da amfityatro. Buradaki kalıntılar arasında en sağlam biçimde günümüze ulaşmış olan da bu tiyatro. Tiyatronun Helenistik dönemde yapıldığını, Roma döneminde de kullanıldığını öğreniyorsunuz. “Cavea”nın, yani oturma yerlerinin iyi korunduğu yazıyor tabelada. Gerçekten de öyle, şaşırtıcı derecede sağlam görünüyor oturma yerleri. Küçük adada 5.000 kişilik tiyatronun ne aradığını merak ediyor haliyle insan. Belli ki burası Helenistik dönemde küçük sayılmayacak bir yerleşim yeriymiş. Tiyatronun üst kısmında Dionysos Tapınağı varmış, ama geriye fazla bir şey kalmamış. Sıradan birinin bu kalıntılara bakıp orada bir tapınak olduğunu anlaması mümkün değil.

Bütün adaya yayılan zeytin ağaçları, tiyatronun toprak altında kalmış sahnesinde de büyümüş. Adanın adına ve aktarılan bilgilere bakarsanız, bir zamanlar burası sedir ağaçlarıyla kaplı bir yermiş. Şimdi ise sedirden eser kalmamış ve her yer zeytin ağacı olmuş. Üstelik bu ağaçlar tiyatronun oturma yeri taşları arasında da kendilerine hayat bulmuşlar. Bugün zeytin ağaçları

gölgesinde bu oturma yerlerine denize karşı oturup dinlenmek mümkün. Bir zamanlar buralarda kimlerin oturduğu ve hangi oyunları izlediği aklınızdan gelip geçiyor. O insanların giyimleri, konuşmaları, davranışları nasıldı acaba diyorsunuz.

Yürümeye devam edince neyin ne olduğunu anlayamadığınız pek çok kalıntı karşılıyor sizi. Bu kalıntılar arasında uzayıp gelen

plastik bir boru, bugün adada suyun bulunmadığını ve suyun karşı kıyılardan bu boruyla getirildiğini anlatıyor. Peki, diyorsunuz, fi tarihinde insanlar susuz ne yapıyordu burada? Biraz daha yürüyünce bu sorunun cevabıyla karşılaşıyorsunuz. Bir tabelada şöyle yazıyor: "Dikkat! Sarnıç kuyularına yaklaşmak tehlikeli ve yasaktır!" Sonradan üzerinde büyüdüğü açıkça görülen zeytin

ağacının dibindeki kuyunun ağzı kazıklar-
la çevrilmiş ve ipler gerilmiş. Ama bu ön-
lem sizin sarnıca bakmanıza engel değil.
Adada bir zamanlar sarnıçlar olduğunu
ve ada sakinlerinin suyu buradan temin
ettiğini biliyorsunuz artık. Geçmişe ilişkin
bilgi ve adadaki geçmiş hayatı anlamaya
başlamak insanı mutlu ediyor. Kuyuya ba-
kıyorum ve dipte, güneş vuran yerde bir

yılanın güneşlendiğini görüyorum. Su ye-
rine yılanların bulunduğu bir sarnıç artık bu-
rası. Sedir Adasının belki yılanlı bir efsanesi
de vardır, ama kim bilir hangi efsanedir bu.
Gördüğüm bu yılan da o efsanenin içinden
çıkıp gerçek hayata dönen yılanların soyun-
dan geliyor olabilir. Nitekim sarnıcın yakının-
daki bir sütunda bulunan kabartma sanki
beni haklı çıkarıyor. Mitolojide yılanın Tanrı

Apollon ile ilişkili olduğu biliniyor. Muhte-
melen bu yılan kabartmalı sütun parçasının
bulunduğu yerde Apollon adına yapılmış bir
tapınak bulunuyordu.

Yürümeyi biraz daha sürdürünce adanın
diğer yanındaki deniz kıyısına ulaşıyor-
sunuz. Denize dik duvarlar size bir kentin
dış duvarları izlenimi veriyor. Kıyı boyunca
yürürken zaman zaman çalılıklar ve orman

Sonra Attika Delos Deniz Birliğine dâhil olmuş. Ksenophon'a göre, İÖ 405-406'da Atina-Sparta arasındaki savaşta Spartalı komutan Lysandros Cedrae'yi kuşatmış ve Atina'ya destek vermiş olan kenti ele geçirmiş. Atina'ya destek verdikleri için kent halkını esir pazarında sattırmış. Bu olay buradaki yerleşik yaşamın da sonu olmuş.

Harabeler turu tamamlandıktan sonra insan doğal olarak Kleopatra Plajı'nın olduğu yere dönüyor, adanın merkezi orası çünkü. Buradaki büfeden bir şeyler yemek mümkün. Yürüyüş sırasında kafama takılan iki soruyu soruyorum

içlerine giriyorum ve her yerin kalıntılarla dolu olduğunu görüyorum. Bu kadar küçük bir adada bu kadar çok yapı kalıntısı karşısında şaşırılmamak mümkün değil. Tiyatrosu 5.000 kişilik olan bir adada en azından 15-20 bin nüfuslu bir yerleşme, bir kent olması gerekirdi diyorum kendi kendime.

Kaynaklar, geriye bütün bu kalıntıları kalan kentin adının Cedrae olduğunu söylüyor. Sedir anlamındaki "Cedrus" veya "Cedar" ile ilişkili olduğu kabul edilen bu adın Luvi dilinden geldiği sanılmaktadır. Büyük olasılıkla da

Hellen dilinden değişerek "Cadra halkının kenti" anlamına gelen Cedrae veya Cadrae olmuş zamanla. Ksenophon'un, halkını yarı Yunanlı-yarı Barbar diye tarif ettiği bu kentin tarihçesi ve kuruluşu ile ilgili bilgiler hayli sınırlı. Miletoslu Hekataios İÖ 6. yüzyılda buradaki yerleşimden söz etmiş. Kent, İÖ 404-428'de Karya Birliğine katılmış.

çizilmiş, uzun bacaklı, çatısı orantısız kalın bir T harfini andırıyor. Teknelerin yanaştığı iskele bu harfin bacağının ortasında yer alıyor. Tah-tadan yolla bu bacağı soldan sağa aşıyorsunuz ve T harfinin bacağının çatısıyla birleştiği sağ koyda Kleopatra Plajı bulunuyor. Bu yazıda anlattığım bütün harabelerin neredeyse hepsi T harfinin çatısının sağ kısmında yer alıyor. Göremediğim mezarlık ise, harfin bacağının çatısıyla birleştiği yerde, plaj bulunduğu tarafın aksi yönünde, yani sağ yanında bulunuyormuş. Adadan ayrılırken, muhtemelen artık kemikleri bile kalmayan insanların ne hayatlar yaşamış olacağı takılıyor aklıma Çamlık iskelesine geri dönüyorum, kaptan bir süre tekneyi kullanmama izin veriyor, kendimi biraz Cedrae'lı hissediyorum. Bizi Çamlık iskelesinden adaya götüren tekneyi kullanan yaşlı kadının da aslında bir Cedrae'lı olduğunu anlıyorum.

buradaki bir çalışana. Halk bilgisi enginliğinden yararlanayım diyorum. Adanın adına karşın burada artık hiç sedir ağacı yokmuş. Ama bir zamanlar adadaki tek ağaç türü sedirmiş, sonradan bu ağaçların yerini zeytin ağaçları almış. Kafama takılan ikinci soruysa, bunca insanın öldükten sonra nereye gömülmüş olduğu sorusu. Hiçbir yerde nekropol benzeri bir yere rastlamadım çünkü. Ormanın iç kısmını gösteriyorlar; mezarlık orasıymış, ama nasıl kumsal yasaklı bölgeyse mezarlık da öyleymiş. Ancak kaynaklardan kentin nekropolünün adanın karşısındaki anakarda olduğunu öğreniyorum sonradan. Bunların büyük çoğunluğunu lahitler teşkil ediyor, bunun yanı sıra çukurlar ve mezar odaları da bulunuyormuş.

Küçük bir ada olan Sedir Adası, havadan çekilen fotoğrafına bakılınca eğri büğrü

ÜÇ BİN YILLIK ZEYTİNYAĞI İŞLİĞİ, RÜYA ŞEHİR KLAZOMENAI

Yazı ve Fotoğraf: AYŞE KİLİMCİ

Dünyamızın son üç bin yılının tanığı Klazomenai zeytinyağı işliğı İzmir'de, Urla İskele Mahallesi'nde. 1992-2004 arası kazılarda, depoları ve iki kuyusuyla günyüzüne çıkarılmış, Hamdi Balaban tarlasında. Enginar, pamuk, mandalina çiçeklerine alışkın Ege tarlasında Balaban'ın şansından olacak, tarlasında tarih açmış, bin yıllar açmış, kadere bakın siz.

Bulunan eski çağ zeytinyağı işliğı, Klazomenai kenti insanları İonlar tarafından yapılmış ve işletilmiştir. Urla'nın Karantina adasını da içine alan İskele Mahallesi ve çevresinde açığa çıkarılmış. MÖ. 2. binli yılların sonunda Dorlar orta Avrupadan aşağı Yunan yarımadasına inmişler bunun sonunda gerçekleşen Ege göçleriyle İonlar da Yunanistan yarımadasından Anadolu'ya geçmiş ve İzmir körfezinden Mandalya körfezine dek uzanan Sakız ve Sisam adalarını da içine alan bölgeye yerleşmişler. Onları taa buralara getiren Ege göçleri zamanında dünyada kargaşaya yol açmış, kavimleri yerinden etmiş, Troia gibi kent devletlerinin Hitit İmparatorluğunun bile sarsılmasına neden olmuş. Smyrna ve Eski Foça Aiollerin elinden alınıp birer İon kent devleti yapılmış. Herodotos on iki İon kent devletinden birinin Klazomenai olduğunu söyler. Akdeniz havzası, bizi içinde barındıran uygarlıklar beşiğı olduğu gibi zeytinin, kutsal anamız zeytinin de anayurdu, nice uygarlığın, aşkların, göçlerin de ..

Günümüzün bulgularına göre, delice zeytine el atıp da insanın onu islahı, verimli kültür bitkisi yapması ve sonra yağını sıkması, günümüzden yedi bin yıl önce, Doğu Akdeniz'de başlamış. Akdenizle kültür bağı olan Kıbrıs, Girit,

Güney batı Anadolu üstünden batıya yayılmış bu teknoloji. Zeytinin Anadolu'daki geçmişi çok ayrıntılı bilinmese de, buralarda da zeytin ve yağ üretiminin çok eskilere uzandığı varsayılmakta. Tarih öncesi dönemlerin yerleşmelerinde zeytin üretiminde kullanılmış araçlar bulunmuş.

Karbonlaşmış zeytin çekirdekleri, su ve zeytinyağını ayırmakta kullanılan toprak kaplar, meyveyi ezen küçük el havanları, öğütme taşları. Bunlar küçük ölçekli yağ üretiminin kanıtı.

Tarihi tesisin ışık bölümü anakaya yüzeyinin oyulmasıyla oluşturulmuş. İçeriye batı kenarından, kayaya oyulmuş basamakla inilerek giriliyor. Bekçilik eden delikanlı, arkeoloji okumasa da gönüllü bir arkeolog bilgisi ve sevgisiyle, gözleri ışıdayarak anlatıyor Klazomenai'yi. Sevginin bilgiyi getirdiğinin canlı bir örneği sanki. İşlik tabanında çeşitli derinlik ve biçimlerde, işlevleri farklı on altı çukur saptanmış. Bunların yorumlanmasıyla da burada bir zeytin değirmeninin,

üç kuyulu bir yağ ayırıştırma düzeneğinin (polima) bir bocurgat ve farklı zamanlarda kullanılmış iki basık düzeneğinin varlığı belirlenmiş. Biri kuzeyde öteki batıda olan iki de depo, açığa çıkarılmış.

MÖ. 600-580 yılları ve MÖ. 530-500 yılları arasında iki evrede kullanılmış, işlik. İlki Persler ikincisi İonya ayaklanması dönemi. MÖ. 4. yüzyılda işliğin bulunduğu tarla üstüne yapılan büyük yapı için düzeltme çalışmaları sırasında içi doldurulup, üstü örtülüp tarihin tozlu sayfalarına terkedilmiş. İyi ki böyle olmuş ve günümüze dek korunmuş, toprak bağına basıp kollamış onu, bağına konan tohumu, bedeni çürüten toprak ana, işliğı yok olmaktan korumuş.

Yukarda zaman evrilmiş, tabii aşağıdakiler için zaman diye bir kavram yok, niye olsun? Yıl 2005 olmuş, bir kazı sırasında kent suru, dışardan kente girişi sağlayan kapı, giriş koridoru ve kapının iki yanındaki kuleler açığa çıkarılmış. Günümüzün küçük sanayi sitelerine benzer şekilde kent dışında uzanan bu baha biçilmez

mirasın kuyusu üstüne ilişip baktım, kentin ana giriş kapısı yönüne, iki kavak ağacı yükseliyordu, selviler de vardı, alan engin gönüllü, alayışı gösteriş olmayan dümdüz bir yer, asıl görkem işliğin içindeydi. O kadar zorladım aklımı, düşleyemedim, hayal kurmak da bilgi gerektiriyor demek... Göçlerle savrulup bu topraklara konan İonlar yeni yurtlarına kendi adlarını vermiş, Smyrna ile Phokaia'yı İon kent devletine dönüştürmüşler. Başka birçok kenti de bunlara katarak MS. 7 yüzyıla dek varlıklarını sürdürmüşler.

Bu kenti, kentin kadınlarıyla çocuklarını nasıl merak ettim.

Kadınların süs eşyalarını, giysilerini, saçlarına verdikleri biçimi, çocukların oyuncaklarını. Söyledikleri şarkıları, gelenek göreneklerini. Keşke bun-

ları da bağrında saklayabilseydi toprak ana. Her şey silinip gidiyor, yüzler, sesler, hüznler, salt taş kalıyor, insanın tarihi yalnız taşta yazılıysa kalıyor.

İşlikte kayaya oydukları yan yana üç kuyudan oluşan yeni bir yağ ayırıştırma düzeneği (polima) kullanmışlar. Üç kuyudan ortadakiyle kuzeydeki kuyu, dibe yakın bir delikle bağlantılı. Güneydeki kuyunun ötekilerle ya da başkasıyla bağı yok. Bileşik kaplar esasına dayanan ileri ve yeni bir teknik olduğunu söylüyor bilirkişiler (G.Bakır, A. Ertan İplikçi, E.Koparal, A.Savaş Bakır) Buna göre, baskıdan gelen yağ karası karışımı, önceden deliğin üst düzeyini açacak şekilde suyla doldurulmuş kuyulardan orta kuyuya akıtılmış. Sudan haff olan zeytinyağı orta kuyuda su üstüne çıkarken, karasuyla tortu dibe çöküyor. Kuyu doldukça dip delikten bitişik kuyuya geçmiş. Orta kuyudaki suyun üstünde biriken yağ, yayvan keççelerle güneydeki bağlantısız üçüncü kuyuya aktarılıp dinlenmeye bırakılmış. Bu yeni yağ ayırıştırma şekli, aralıksız çalışma olanağı vermiş. Artan üretime yapı dışında ana kayaya oyulmuş ve içinde günümüzde de yerinde duran bir küpüt (pithos) durduğu depo yitmeyince işliğin batısında kayanın bir bodrum kat derinliğinde oyulmasıyla dikdörtgen şekilli büyük bir depo daha yapılmış. Ana kayaya oyulan bir merdivenle inilen bu depoda dar girişi olan bir mekânın subasman duvarları bulunmuş, bu yazıhane... Deponun yazıhanesi. Ben en çok burada heyecanlandım, elimi uzatıp sevdim. Arka duvarı, Ege bölgesinin ünlü Aydın depreminde blok kayayı iki yerinden boydan boya çatlamış bir makam panosu gibiydi, yerin öfkesini unutmayın dercesine.

Derinliği göz önüne alınırsa bu deponun iki kat olduğu düşünülmeli. Kayaya oyulmuş alt kat ısısı seri ve karanlık bir yer (kav) ve bu da buranın şarap, üst katın yağ

deposu olduğunu düşündürüyor. Başka bölge kazılarında bu l u n a n ve içi şarap yahut yağ dolu Klazomenai amforalarının

bazılarının bu depodan çıkma olduğu ileri sürülüyor. İşlikte gördüğümüz yenilikler üretimin büyük ölçüde arttığı ve bunun bileşik kaplar esasına göre çalışan polimaya üretime süreklilik kazandırdığı görülüyor. Bu gelişmiş yağ üretimi işliğe küçük bir fabrika kimliği kazandırmış. Üç gözlü kesintisiz yağ ayırıştırma tekniği kullanan en eski işlik, Klazomenai zeytinyağ işliği. Teknik açıdan yenilikleri dünya zeytinyağ tarihçesinde önemli ve bir benzeri ancak sonradan Roma döneminde görülebilecek yenilenmenin simgelediği bu evrede yağın elde edilişi şöyleymiş (varolan düzenekle tıpkı üç bin yıl önceki gibi sıkılmışlar zeytini ve çekip almışlar yağını, tıkkır tıkkır işlemiş...)

Değirmende ezip hamur ettikleri zeytini keçi kılından örülme yuvarlak torbalara basmışlar. Üst üste konan bu torbalar baskı tablasına yerleştirilip, ayar mekanizmasıyla sayısına göre yükseltile baskı kolu, bağlanan ağırlık ve bocurgat mekanizması yardımıyla aşağı indirilmiş. Torbadaki zeytin hamurundan süzülen yağ ve karası sıvısı, baskı tablası çanağında toplanıp çoğaldıkça bir oluktan bileşik kaplar esasına göre çalışan üç gözlü yağ ayırıştırma düzeneğine akarak, karasudan ayrılmış, dinlendirilip, kente özgü amforalara doldurulup depolara kaldırılmış.

Klazomenai işliğinde MÖ. 6. yüzyılda gördüğümüz yenilikler, doğu ve batı Akdeniz havzalarındaki delice zeytinin ıslahı ve yağ çıkarılmasına teknik açıdan büyük katkı sağlamış. Şöyle: bileşik kap esasına göre çalışıp kesintisiz üretim sağlayan üç gözlü yağ

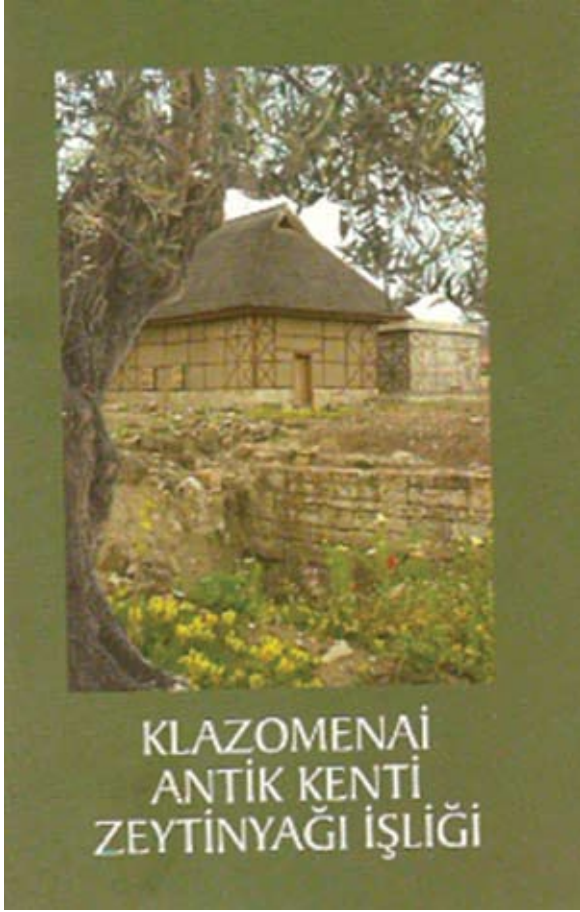
ayırıştırma düzeneği (polima)

Zeytin kırma değirmeninin sert taştan yontulup bir mil çevresinde dönen ağır silindirlerden oluşturulması. Büyük çapta üretim için büyük pres ve bunun sonucu olarak baskıda bocurgat kullanımı İlk kez Klazomenai'de uygulanan bu buluşlar günümüzde hâlâ kullanılan teknolojinin temelidir.

Hamdi Balaban'ın tarlasındaki buluntular, Urlalı Dalgıç lakaplı birinin kazı alanına uğradığı bir sırada buluntuya bakıp, aslında bir zeytinyağı işliği kazmakta oldukları kehanetinde bulunmasıyla başlamış her

Hamdi Balaban'ın tarlasındaki buluntular, Urlalı Dalgıç lakaplı birinin kazı alanına uğradığı bir sırada buluntuya bakıp, aslında bir zeytinyağı işliği kazmakta oldukları kehanetinde bulunmasıyla başlamış her şey. Kehanet değil aslında, bilgi sahibi olmak...

şey. Kehanet değil aslında, bilgi sahibi olmak... Zeytin ve zeytinyağı işliğini bilen Dalgıç, sağduyulu bir yorumda bulunmuş bunun üzerine başka bilenlere gösterilmiş buluntu. Onların da onayı alınınca, çukurların işlevini netleştirmek için elde olan olmayan her şey bir araya getirilmiş, bilgiler bir çıkında toplanmış, çalışkan ve özverili insanlar bir araya gelip emeklerini ortaya koymuşlar. Baştan beri Güven Bakırcı ve Ertan İplikçi başı çekmiş, emek etmişler. İplikçi, Urla lisesi resim öğretmeni, Bakır ise Fakülte öğretim üyesi. Bilgiler ışığında çukurların görevi netleşmiş, zaten çukurlar kendini kendi söylemekteymiş. 2600 yıllık yapı canlandırılmış, önce çizimlerle kâğıt üstünde, ama sonra... Kim bilir ne kadar çarpıp çırpınmıştır kalpleri, nasıl yorgun ama mutlu olmuşlardır hepsi,bütün ustalar ve kırk el bir başçılar...

Önce yapının mekanizmasını çözmüşler. Sonra çizmişler, kent önce kâğıt üstünden göz kırpmış çalışkan ve düşlerinin peşinden giden Uralılara. Yapı malzemesini tartışmışlar. Dönem vazolarını inceleyip oradan çatılara uzanmışlar. Kapı, pencere, çivi ayrıntısına kadar dönem mimarisini ezber etmişler. İşliğin çatı iskeletini yapıdan ayrı düşünmüşler, saz görünümlü çam yaprakları döşemişler, kaygan olup tutmayınca fırınlayıp kurutmuşlar. Orada bulunan bir lahitin saz çatıya öykünen kapağını model almışlar. Değirmenin insan gücü ile dönmesinden insanların çatı boşluğunda rahat çalışabileceği kırma çatı modelini yeğlemişler. Yapıyı baykuş deliği diye adlandırılan üçgen pencereciklerden havalandırmış, gene oradan vermişler ışığı. Yapıdan artakalan bir tek kiremit bile görmediklerinden akıl yürütmüşler, saz örtülü çatı yakışır buna diye.

Klazomenai zeytinyağı işliğı 1992-2004 yılları arasında Ege üniversitesi Edebiyat fakültesi Arkeoloji bölümünden Prof. Güven Bakır'ın başkanlık ettiği ekipçe kazılmış deposu ve kuyularıyla yani bütünüyle toprağın anaç, koruyucu örtüsü sıyrılıp, günışığına ve yeni bir bin yıla buyur edilmiş. Proje danışmanı Grafiker Güven İplikçi, Komili Zeytinyağlarının görevlendirdiği mimar ve Dalgıç'a kadar uzanan sevgi dolu kenetlenmiş bir ekip. Tümü ahşaptan yapılan kilitler bile unutulmamış. Meşe,kavak,karaçam, köknar,karaağaç, dişbudak, kızılçık, dut, ceviz ağacından yapılan bu kilit, ahşaptan yontulmakta kilit yatağı, sürgü kolu, dili, anahtar, kapak tahtası ve köprü gibi tüm aksamı ağaçtan.

Komili'nin yol göstericilik ve destekleyiciliğiyle ayağa kalkan bu işlikte bir düşü daha var, düşçülerin, yani mucizecilerin, o da çocukların boyutuna göre tasarlanmış, küçük ama sahiden işleyen bir zeytinyağı işliğı... Çocukların işliğı için 3. Murad dönemi düğün şenliklerindeki Surname-i Muradiye'deki minyatüre konu olan altı tekerlekli bir arabanın üstüne yerleştirilmiş zeytin değirmeni model alınacakmış. Yapılan tesise zeytin hasadın döneminde bahçelerden zeytin toplayıp da gelecek çocuklar bu değirmende zeytinlerini hamurlaştırıp preslerinde sıkıp yağ süzgülürinde dinlendirip ayrıştırarak, sonra şişeyip tasarımını da kendilerinin çiziceği etiketleri yapıştırıp hem imce çalışmayı öğreneceklermiş hem zeytinin yapısını anaçlığını doğanın bu olağanüstü armağanından nasıl yağ elde edileceğini, bunun için sarf edilecek emeği, bunun sonucu çıkacak yağın görkemini güzelliğini öğreneceklermiş... En çok bunu duyunca çırpındı yüreğim.

İzmir ve Çeşme'den yola çıkıp İzmir Çeşme otoyolunu kullanıp Urla iskelesine ulaştıktan sonraki kavşaktan güneye dönün, ağaçlı yoldan kuzeye yani deniz kıyısındaki iskeleye doğru ilerlediğinizde ağaçlı yol bitince döner kavşaktan sola, batıya dönün. Döner dönmez yolun sonundaki tarla içinde yükselen Klazomenai'yi görürsünüz zaten (Türk Telekom'un karşısındaki ara yoldan

giderek ulaşılabilir) O size kendini vekarla sunup, fark ettirecektir.

Emeği geçen herkesin eline, aklına, kalbine sağlık, ne

diyeyim...

Binlerce yıl ötedekiler, huu, asıl size selam olsun. Dünyamızı bugünlere hazırlayanlar. Üreten, savaşan, güç zamanlardan binlerce yıl önceye el emeklerini kalıt bırakanlar... Dünya sizin bildiğiniz dünya değil artık, ama, ne gam, zeytin aynı özverili anamız, insan gene aynı kabına sığmayan insan...

Binlerce yılın yer altı uykusu ve nice rüyandan sonra, dünyamıza hoş geldin Klazomenai

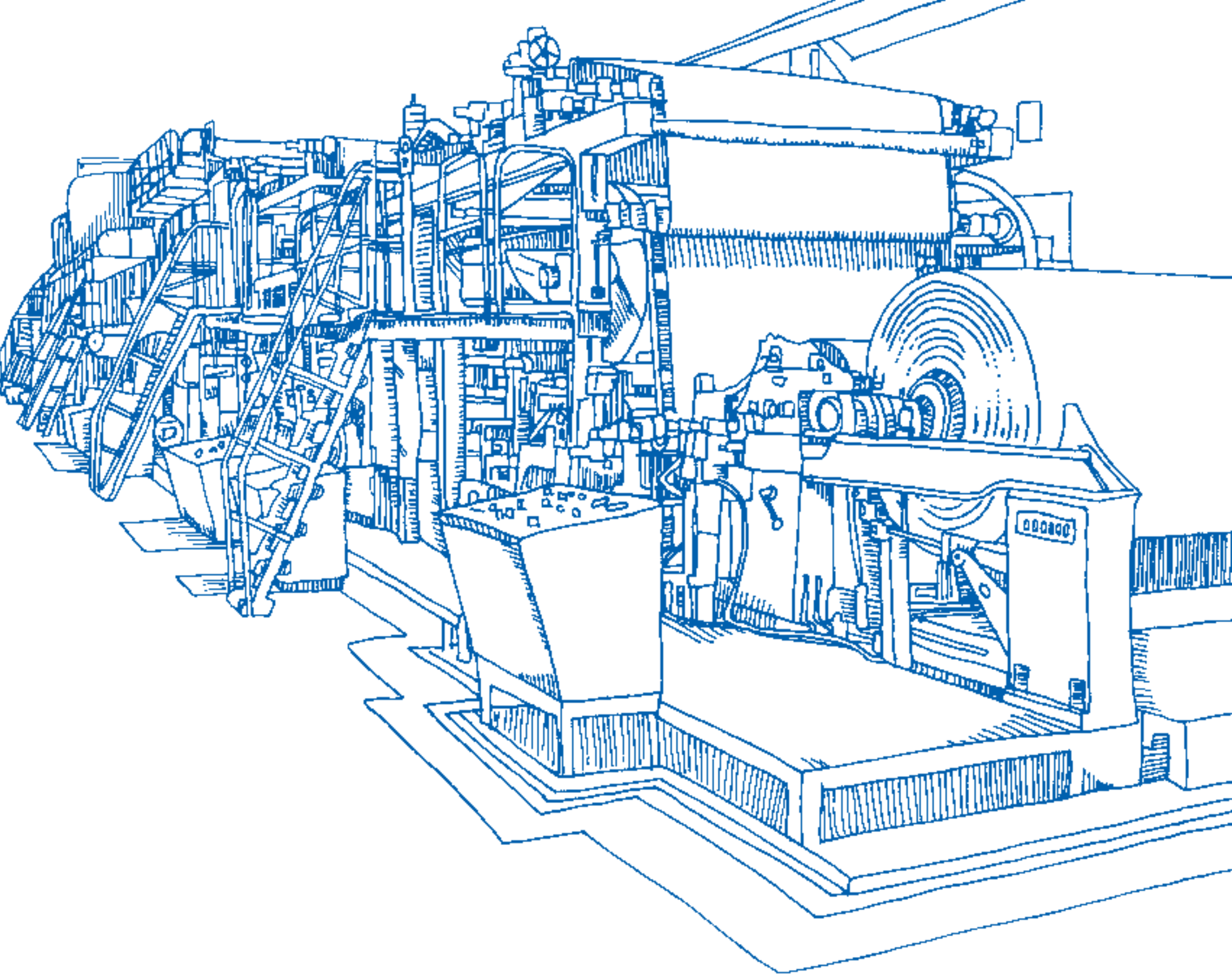
Müze Değil Mucize

Doğançay Müzesi
Doğançay Museum

Balo Sokak No:42
34435 Beyoğlu/İstanbul/Turkey
Tel: +90 212 244 77 70/71 -244 74 19 - 251 74 94
Faks: + 90 212 244 74 18
E-mail: info@dogancaymuseum.org
www.dogancaymuseum.org

Geleceği önemsiyoruz

 Kartonsan